

**МИКОЛАЇВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР ТУРИЗМУ,
КРАЄЗНАВСТВА ТА ЕКСКУРСІЙ
УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ**

Звіт

**про гірський похід
другої категорії складності
по Західному Кавказу,
проведений з 01 по 16 липня 2012 року.**

**Маршрутна книжка: № 09/12 - 11/12
Керівник – Сечко Сергій Володимирович
Домашня адреса - м.Миколаїв
Заст. керівника - Левченко Ілля
Олександрович м. Миколаїв,**

Маршрутно-кваліфікаційна комісія Федерації спортивного туризму Миколаївської області розглянула звіт і вважає, що похід може бути зарахований всім учасникам і керівникові _____ категорією складності

м.п.

Голова МКК _____

Філін В.М.

Зміст

1 Довідкові відомості про подорож.	3
1.2 Довідкові відомості про учасників подорожі.	4
1.3 План походу.	6
12 Відомості про район подорожі.	7
2.1 Географічна характеристика району.	8
2.2 Клімат району	8
2.3 Рослинність.	9
2.4 Тваринний світ.	9
2.5 Туристська характеристика району.	10
2.6 Варіанти під'їзду і виїзду з маршруту.	11
2.7 Розташування прикордонних зон, порядок одержання пропусків, дислокація ПСО, реєстрація .	11
2.8 Організація подорожі.	11
2.9 Міри безпеки на маршруті.	13
3 Графік руху та технічний опис маршруту.	14
3.1 Графік руху.	15
3.2 Технічний опис маршруту.	22
3.3 Висотний графік руху.	35
4 Картографічний матеріал.	36
5 Фотографії.	45
6 Опис краєзнавчої роботи на маршруті.	99
7 Підсумки, висновки, рекомендації.	108
8 Додатки.	111
8.1 Особисте спорядження.	112
8.2 Суспільне спорядження.	113
8.3 Перелік харчів.	114
8.4 Похідна аптечка.	115
8.5 Ремонтний набір.	116
8.6 Кошторис походу	116
8.7 Використана література.	117
8.8 Копії перевальних записок.	118

1. Довідкові відомості про подорож.

1.1. Довідкові відомості про подорож.

Групою туристів Миколаївського обласного Центру туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді з 01 по 16 липня 2012 року пройдений гірський похід 2 категорії складності в районі Західного Кавказу (Гвандра) за маршрутом: сел. Хурзук – р. Уллу-Хурзук – р. Кюкюртлю – пер. Кюкюртлю Півд. (1А, 3750) – пер. Панорамний (1А, 3310) – пер. Північні Доломіти (1Б, 3450) – р. Узункол – р. Морди – пер. Джалпакол Півд. (1А, 3330) – р. Джалпакол – р. Гондарай – р. Махар – р. Трьохозерна – пер. Іскровців (1Б, 3350) – р. Даут – пер. Надозерний (1Б, 3400) – р. Кічкінекол Уллу-Кельський – р. Уччулан – с. Уччулан

Довжина активної частини маршруту-154 км. за 13 днів (2 днювання).

Група пройшла похід по запланованій нитці маршруту.

Маршрутні документи розглянуті МКК Миколаївської обласної Федерації спортивного туризму (шифр МКК 114-00-30321020, маршрутна книжка № 09/12) по клопотанню МКК управління освіти і науки Миколаївської облдержадміністрації при Миколаївському обласному Центрі туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді (шифр МКК 114-03-30110000, маршрутна книжка № 11-12).

1.2. Довідкові відомості про учасників походу

*Сечко Сергій
керівник групи*

*Левченко Ілля
заступник керівника*

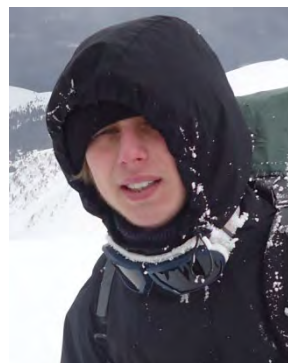
*Кілочек Марина
завгосп*

*Костенко Олександр
завснар*

*Лікарчук Юлія
медик*

*Стригін Андрій
фотограф*

Селіхов Валентин
ремонтник

Лакутіна Ірина
літописець

№	П.І.Б.	Рік народження	Домашня адреса	Місце навчання, роботи	Обов'язки в групі	Туристський досвід
1	Сечко Сергій Володимирович	1961	Миколаїв	МОЦКЕУМ, керівник гуртка	керівник	5-К (гірський)
2	Левченко Ілля Олександрович	1994	Миколаїв	НУК ім.Макарова студент	Заступник керівника	2-У (гірський)
3	Селіхов Валентин Сергійович	1993	Миколаїв	Будівельний коледж студент	ремонтник	2-У (гірський)
4	Костенко Олександр Володимирович	1991	Миколаїв	ЧДУ ім. Петра Могили студент	завснар	1-У (гірський)
5	Стригін Андрій Юрійович	1994	Миколаїв	ЧДУ ім. Петра Могили студент	фотограф	1-У (гірський)
6	Лакутіна Ірина Олександрівна	1992	Миколаїв	ЧДУ ім. Петра Могили студентка	літописець	1-У (гірський)
7	Кілочек Марина Сергіївна	1992	Миколаїв	ЧДУ ім. Петра Могили студентка	завгосп	1-У (гірський)
8	Лікарчук Юлія Вікторівна	1982	Миколаїв	Укрпошта, інженер	медік	1-У (гірський)

1.3. Графік руху запланований

Дата	Дні у дорозі	Відрізок маршруту	Відстань (км)	Засіб пересування
01.07		м. Миколаїв – м. Невінномисськ		потягом
02.07		м. Невінномисськ – пос. Хурзук. Оформлення документів		автобусом
03.07	1	пос. Хурзук – р. Уллу-Хурзук	18	пішки
04.07	2	р. Уллу-Хурзук – р.Кюкюртлю	12	пішки
05.07	3	р. Кюкюртлю – пер. Кюкюртлю (1А, 3750) – р. Акбаш	9	пішки
06.07	4	р. Акбаш – р. Уллу-Кам – р. Кічкінекол	12	пішки
07.07	5	р. Кічкінекол – пер. Панорамний (1А, 3310) – р. Чірікол – цирк пер. Півд. Доломити	12	пішки
08.07	6	Днювання	-	-
09.07	7	Цирк – пер. Півд. Доломити (1Б, 3450) – р. Узункол	9	пішки
10.07	8	р. Узункол – р. Морди – р. Актур	12	пішки
11.07	9	р. Актур – пер. Джалпакол Півд. (1А, 3330) – р. Джалпакол – нарзани р. Махар	21	пішки
12.07	10	р. Махар – р. Трьохозерна – пер. Іскровців (1Б, 3350) – р. Даут	13	пішки
13.07	11	р. Даут – пер. Надозерний (1Б, 3400) – р. Уччулан	15	
14.07	12	р. Уччулан – сел. Уччулан	16	
16.08		пос. Карачаевськ – м. Невінномисськ – м. Миколаїв		автобусом

Всього пішки 145 км.

Група пройшла весь маршрут по запланованій нитці.

2. Відомості про район подорожі

2.1. Географічна характеристика району.

В географічній літературі Західним Кавказом прийнято називати частину Великого Кавказу на захід від Ельбрусу. Адміністративно цей район належить Карачаєво-Черкеській республіці, Краснодарському краю, Абхазії. Характерною рисою Західного Кавказу є поєднання пишних лісів по долинах і схилам гір з гостроверхими піками й вежами вершин, вкритих снігом. Багато льодовиків тут опускаються майже до межі лісу. У вироблених стародавніми льодовиками кам'яних чашах безліч прозорих синіх і зелених озер в оправі квітучих альпійських луків, замшлених похмурих скель і осипів. У вапнякових масивах широко розвинені різні форми карсту: глибокі прірви, підземні ріки, печери, воронки, кари. Ріки північного схилу ГКХ відносяться до басейну Кубані, що починається з льодовиків Ельбрусу й у верхів'ях зветься Уллукам. Найбільш великі з притоків Уллукаму – Узункол, Учкулан, Даут, Теберда, Аксаут, Марух, Зеленчук, Велика Лаба, Мала Лаба, Річки південного схилу – Ненскра, Кодор, Чхалта, Бзибь, Мзимста. Вода в ріках прозора й має блакитнуватий або зеленуватий відтінок.

2.2. Клімат.

Клімат Великого Кавказу визначається його південним розташуванням, близькістю Чорного й Середземного морів, а також значною висотою гірських хребтів. Великий Кавказ є бар'єром на шляху руху мас вологого теплого повітря із заходу. Більше опадів доводиться на південні схили, максимальну кількість – у західній частині, де у високогір'я випадає більше 2500 мм за рік (найбільше в районі). До сходу кількість опадів падає до 600 мм за рік. Північний схил Великого Кавказу в цілому сухіше південного. В горах Великого Кавказу на порівняно невеликій площі присутній широкий набір кліматичних зон з вираженими поясами по висоті: вологі субтропіки Чорноморського узбережжя; континентальний сухий (на сході до напівпустельного) клімат із спекою влітку й короткою, але холодною зимою на рівнинах передкавказзя; помірно-континентальний клімат передгір'їв зі значними опадами (особливо в західній частині) і багатосніжної взимку (у районі Червоної Галявини, на вододілі рік Бзибь і Чхалта сніжний покрив досягає 5 м і навіть 8 м). У зоні альпійських лук клімат холодний та вологий, зима триває до 7 місяців, середні температури серпня – самого теплого місяця – коливаються від 0 до +10°C. Вище розташовується так званий нівальний пояс, де середня температура навіть самого теплого місяця не перевищує 0°. Опади тут випадають переважно у вигляді снігу або крупи (граду). Середні температури січня біля підніжжя гір –5°C на півночі і від +3° до +6°C на півдні; на висоті 2000 м –7–8°C, на висоті 3000 м –12°C, на висоті 4000 м –17°C. Середні температури липня біля підніжжя гір на заході +24°C, на сході до +29°C; на висоті 2000 м +14°C, на висоті 3000 м +8°C, на висоті 4000 м +2°C.

2.3. Рослинність.

На Кавказі відомо більше 6 000 видів дикоростучих і здичавілих рослин. Приблизно 2 500 видів зустрічається в Карачаєво-Черкесії. Тут виділяють лісовий, субальпійський і альпійський рослинні пояси. Площа лісів Карачаєво-Черкесії становить 500 тис. га (близько 30 % всієї території області). Тут ростуть сосна, ялина, ялиця, тис ягідний (рідко), а також дуб, граб, бук, береза, клен, ільм, вільха, осика й інші породи дерев. Багато диких фруктових дерев – яблунь, груш, аличі, черемшини, черешні. На лісових узліссях, сухих схилах росте барбарис звичайний, у якого дрібні червоного кольори й кислі плоди. З інших корисних чагарників у нижній частині лісового поясу ростуть глід, шипшина, кизил звичайний, обліпіха. Лісовому поясу властиві також жимолость кавказька, різні види папороті й жовтців, водозбір, дзвіночки. У субальпійському поясі на висоті 1700-2400 м рослинність досить різноманітна. Переважають чагарники, рідколісся і криволісся. Типовий для цього поясу рододендрон – релікт третинного періоду. Із трав'янистих панують борщівник, аконіт, щавель альпійський, щавель кінський, оман, дзвіночки, іван-чай кавказький, манжетка, лисохвіст, ломикамінь та інші. Більшість квіткових рослин субальпійського поясу цвітуть у липні-серпні, і тоді схили гір покриті яскравими квітами. Для альпійського поясу на висоті 2500 – 3200 м типові низькорослі трав'янисті рослини. Тут ростуть примула льодовикова, тирлич, герань лугова, шафран, валеріана, фіалка, молодило та т.п.

2.4. Тваринний світ.

Тваринний світ Карачаєво-Черкесії характерний тим, що серед його представників чимало ендеміків, тобто тварин, що живуть тільки в даній місцевості на невеликій території. Серед таких мешканців тут – тур, полівка, кавказький тетерев, кавказький улар. Багато також ендеміків комах. Як і у будь якій гірській країні, у Карачаєво-Черкесії неважко помітити поясність у розміщенні та розселенні всього, що становить її фауну. Найбільш багаті дикими тваринами гірські ліси. Тут можна зустріти зубра, кавказького оленя, козулю, дикого кабана. Живуть у лісах бурий ведмідь, куниця, лісовий кіт, кавказька видра, рись і інші дикі тварини. Своєрідний тваринний мир субальпійського та альпійського поясів. З них субальпійській пояс більше сприятливий для перебування тварин. Сама велика тварина високогір'я – тур. Тури живуть чередями, у череді від 10-20 до 70-80 (українською рідко до 300-400) голів. Влітку самці турів тримаються окремо від самок, а взимку череда збирається разом, і всі тури спускаються ближче до лісу. Полювання на турів заборонені. В горах біля верхньої межі лісу живе сарна кавказька, взимку вона спускається вглиб лісу. Сарни живуть невеликими групами. У субальпійському поясі гніздяться птахи, серед них ендеміки Кавказу. У верхів'ях Архизу, Теберди, Кубані та Великої Лаби живе тетерев кавказький,

велика птах із загону курячих. Кавказький улар звичайно тримається на висоті від 2000 м і вище. Гнізда влаштовує на каменях. У високогір'ї гніздиться і альпійська галка – чорна із червоним дзьобом. Високо в горах живуть хижі птахи, в тому числі чорний гриф, сипнув білоголовий, беркут, орел, яструб. У горах зустрічаються і представники плазунів – ящірка, гадюка, вуж і мідянка. Із земноводних можна побачити малоазіатську жабу, озерну жабу, зелену і звичайну жабу. В озерах зустрічається тритон малоазіатський. У гірських ріках водиться струмкова форель, у деяких озерах – озерна форель.

2.5. Туристська характеристика району

Із всіх гірських районів колишнього СРСР Західний Кавказ відрізняється найбільшими природними контрастами – від льодовиків альпійського високогір'я до субтропиків. Особливість клімату – висока вологість. Західний Кавказ найстарший і добре освоєний район гірського туризму. Тут знайдуть маршрути і початківці-мандрівники, і спортивні групи. Найбільш прості шляхи пролягають у відносно низькій західній частині, починаючи з Архизу, де, як через ГКХ, так і через його відроги, багато перевалів 1А і 1Б к.т. (переважно осипні і сніжні). Цей район найбільшою мірою підходить для некатегорійних подорожей і походів 1-2 категорій складності. Для східної частини ГКХ із прилягаючими відрогами (район Гвандри) характерні перевали 1Б-2А к.т. різних типів (сніжні, льодові, скельні). Тут, як і в Архизі, багато можливостей для проведення походів середньої (до 3 категорії) складності. Головний хребет у районі Аксауту-Домбаю відносно важкодоступний. Більшість перевалів тут відносяться до 2А-3А к.т.. Північна сторона перевалів звичайно сніжно-льодова, південна – скельна. Південний схил має більшу стрімкість. Перетинання ГКХ на цій ділянці можуть становити ключові елементи походу 4-5 категорій складності. Під'їзди короткі. Майже по всім ущелинам прокладені автомобільні дороги, до ряду пунктів є автобусне сполучення (з Мінеральних Вод, Черкеська, Карачаївська, Зеленчука, Сухумі, Адлера). У верхів'ях долин і на пасовища по хребтах є стежки.

Цей район звичайно залучає і величезною кількістю чудових гірських озер. З історичних об'єктів цікаво Нижньоархизьке городище, дольмени долини Кяфар, нерукотворний образ Христа.

У горах Західного Кавказу багато пам'яток історії, що представляють інтерес для туристів: стоянки кам'яного віку, на луках численні сліди стародавнього пастухування – залишки кошів, загонів, стежок, уздовж стародавніх торговельних шляхів простягнулися ланцюжки руїн середньовічних фортець і храмів, головним чином аланського часу, ряд місць пов'язаний з подіями Кавказької війни (19 століття), перебуванням на Кавказі видатних діячів культури, перевали ГКХ зберігають свідчення про бої Великої Вітчизняної війни.

2.6. Варіанти під'їзду та від'їзду.

Проїзд найкраще здійснити на поїзді або автобусом до станції Невинномиська. Потім на маршрутному автобусі або найнятому транспорті добиратися до стартової точки маршруту (Учкулан). Час у дорозі від Невинномиська до Учкулану – 3.5 - 4 години. Можна замовили мікроавтобус по електронній пошті в турфирме "Барс" КЧР, сел. Домбай тел./факс (87872) 58 2 23 http://www.dombai.info/info_bars.shtml e-mail: bars@dombai.info Мікроавтобус Газель Черкеськ – Учкулан – 6000 р. У них же можна замовити і перепустку у прикордонну зону. 100 руб. з людини.

Наша група вибрала варіант Миколаїв – Невинномиськ автобусом (Одеса – П'ятигорськ). У Невинномиську ми звернулися до диспетчера автовокзалу і для нас, вважаючи на велику групу, зробили додатковий рейс до сел. Хурзук. Нам це було зручно, тому що дозволило заїхати за перепустками до прикордонників та зробити зупинки для придбання деяких дрібниць (хліба).

2.7. Розташування прикордонних зон, порядок одержання перепусток, дислокація ПСО.

КЧ ПСО МНС ФР 369000 м. Черкеськ, вул. Леніна, 272А, тел. (87822) 44901, 67361.

Черкеський прикордонний загін: 369000 КЧР м. Черкеськ, вул. Доваторів, 84Б. Дзвонити в Черкеськ краще по телефону (87822)56340. Це комутатор. Запитати оперативний відділ. Потрібно відіслати за 2 місяці паспортні дані всіх учасників (3 екз.), (якщо ви йдете в похід), і лист із проханням видати перепустки в прикордонну зону, список учасників походу та нитку маршруту. Час одержання перепусток залежить від наявності на місці конкретних людей і може тривати від декількох годин до декількох днів.

Для нашої групи цей термін склав 2 години (попередні дані були передані факсом за 2 місяці). Докладно <http://ps.fsb.ru/law.htm> .

Реєстрація українців в Росії у міграційній службі також займає деякий час. Докладно про реєстрацію <http://www.fms.gov.ru/>. Є міжнародне погодження (дивись у додатках) згідно якому громадяни України можуть знаходитись у Росії до 90 діб без реєстрації, але місцева міліція його не знає (чи робить вигляд), і можуть бути певні проблеми. Наша група не реєструвалася. Проблем не виникло.

Реєстрацію в ПРО МНС Росії ми проходили у Черкеську (р-н заводу «Каскад»).

2.8. Організація подорожі.

Подорожі у великі гори – вінець, логічне завершення занять гуртка гірського туризму. Бажаючих взяти участь у поході на Кавказ виявилось багато. Перше рішення не відрізнялось оригінальністю – походи двома групами по одному гірському району –

(класичний варіант) з подальшою участю кількох учасників у «трійці».

Питання категорії складності походу нашого гуртка – «одничка» чи «двійка» почало обговорюватися ще восени на всіх рівнях – від гуртківців до керівництва Центру. Зрозуміло, що у майбутніх учасників було бажання пройти похід більш високої категорії.

Першим кроком підготовки став у листопаді спелеопохід на Карабі. Це було справжнє випробування групи на психологічну підготовку. Весь похід пройшов в умовах кримської негоди. Крім технічної спелео-роботи та руху з важким вантажем група пройшла іспит польового життя в умовах морозу та хуртовини, взаємодопомоги. Негода змушувала робити все швидко та злагоджено.

Наступними кроками були походи по Криму на Новий рік (спуск каньйоном по водоспадах Сотери), Восьме Березня (пішохідний похід в умовах глибокого снігу), похід на 1 Травня.

Вирішальним етапом підготовки стали сніжно-льодові збори в Карпатах. Два тижня вихованці відпрацьовували роботу на схилах Говерли. За підсумками зборів учасники виконали норматив і їм був присвоєний розряд «альпініст України».

Треба сказати, що до складу групи увійшли Левченко Ілля та Костенко Саша – учасники минулорічного походу-«двійки».

Сумлінно та ретельно готуючись, питання про складність походу було вирішено однозначно - «двійка».

Щодо вибору району суперечок не було – по досвіду походу минулого року для нашого походу як найкраще підходить район Гвандри. В нитку були включені цікаві райони Кюкюртю, Доломітів, Джалпаколу. Вінцем, бонусом походу (за умови вдалого проходження основної частини походу) вирішено було включення в маршрут останнім перевал Надозерний (несправедливо розжалуваної 2А в 1 Б) – цікавий як технічно, так і по красоті.

Треба відзначити, що гірський район Гвандри якнайкраще підходить для походів другої категорії складності. Тому визначення запасних варіантів та шляхів сходу вирішилось досить легко. Неважко було спланувати похід і з точки зору акліматизації – цьому сприяли довгі підходи в район, заплановані невеликі перепади висот і, зрозуміло, нескладні перевали початкової частини маршруту.

Терміни походу та місце фінішу нам диктувала «трійка», тому це питання не обговорювалося.

Враховуючи досвід минулорічного походу та погодивши свої дії з іншими керівниками, ми таким чином визначили остаточний маршрут нашого походу.

2.9. Заходи безпеки на маршруті

Безпека при проходженні маршруту забезпечувалася комплексом заходів у сукупності з досвідом і кваліфікацією учасників:

1. Завдяки відносній доступності району походу, аварійний вихід був можливий з будь-якої його частини в найкоротший термін. Шляхи аварійного виходу були показані на карті усім учасникам.
2. Зверталася увага на вибір максимально безпечних і комфортних місць для привалів і нічівель.
3. При проходженні перевалів, по можливості, використовувався ранній час доби.
4. У темний час доби і при поганій видимості рух не здійснювався.
5. Темп руху обирався відповідно до сил учасників, при необхідності призначався замикаючий, при русі зберігався візуальний і голосовий контакт (крім підходів і спусків по дорогах).
6. Де можливо, рух здійснювалося поодаль від камне- та лавинонебезпечних схилів. На усіх цих ділянках, а також на льодовиках, осипах, скельних і конгломератних схилах використовувалися каски, в разі потреби – спеціальне спорядження (вірьовки, страховочні системи, кішки).
7. Переправи через бурхливі ріки здійснювались тільки по мостах.
8. Були проведені учбово-тренувальні практичні заняття по самозатримці на схилах, діях на камненебезпечних ділянках, подоланню річок.
9. Перевали проходилися після візуального спостереження та уважного вивчення наявних описів і фотографій.
10. Протягом усього маршруту здійснювався контроль над самопочуттям учасників, у разі потреби надавалася медична допомога.
11. На маршруті постійно здійснювався контроль стану справності особистого і загального спорядження, при необхідності проводився його своєчасний ремонт.

3. Графік руху та технічний опис маршруту

3.1 Графік руху

День шляху	дата	Ділянка маршруту	Пройдений шлях	Висота	Чистий ходовий час	Природні перешкоди та небезпечні ділянки	Метеоумови	Примітки
1	03.07	сел. Хурзук – злиття річок Уллу-Хурзук та Бітіктібе	18	1540 2160	6 год.	Ґрунтова дорога.	Змінна хмарність	
<i>Всього пройдено 18 км за 5 годин чистого ходового часу</i>								
2	04.07	злиття р. Уллу-Хурзук та Бітіктібе – коші в долині Кюкюртлю.	4	2160 2350	3 год	Ґрунтова лісовозна дорога лісом. Спочатку підйом у висячу долину, далі нестрімкою висячою долиною.	Сонячно	
		Коші в долині Кюкюртлю-морени Кюкюртлю	8	2750	4 год.	Підйом стежкою з невеликим набором висоти трав'яними схилами лівого берега.	Низькі хмари.	
<i>Всього пройдено 16 км за 7 годин чистого ходового часу</i>								
3	05.07	Морени – річка з пер. Кюкюртлю Півд.	1	2750 2940	30 год.	Підйом стежкою на гребінь великої морени лівого борту Кюкюртлю та рух гребнем.	Сонячно	
		Річка з пер. Кюкюртлю Півд.-нижній цирк	1,5	3180	45 хв	Підйом стежкою осипними схилами 10-20° правого берега струмка.	Змінна хмарність	
		Нижній цирк – верхній цирк Верхній цирк –	1	3450	45 хв	Підйом осипними схилами та сніжниками в напрямку перевалу.	Змінна хмарність	

		пер.Кюкюртлю Півд.	1	3650	1 год	Підйом серпантинном сніговим схилом 30° Рух широким засніженим гребнем. Спуск 30°, стрімкість якого зменшується, по зруйнованих скелях та живих осипних схилах. Спуск в долину Ак-Баші – спочатку по сніговому схилу 10-15° (перевальний зліт) далі стежкою по моренних полях Ак-Баші. Траверс стежкою трав'яних схилів лівого борту дол. Ак-Баші. Стрімкий спуск-траверс стежкою трав'яного схилу ліворуч, у напрямку кошей до дороги, по котрій минаємо коші. За кошами по мосту переходимо на лівий берег Уллу-Кама, на велику галявину біля прикордонної застави.	Хуртовина	
		пер.Кюкюртлю Півд.- траверс хребта до жовтого жандарма.	0,5	3720	30 хв		Хуртовина	
		Жовтий жандарм – пер.Вероніка	1	3360	30 хв		Низька хмарність	
		Пер.Вероніка – вихід з морен Ак- Баші	3	2750	1,5		Низька хмарність	
		Морени – гирлова ступінь.	3	2350	1		Змінна хмарність	
		Гирлова ступінь – Ворошиловські коші	3	2200	1	Змінна хмарність		

Всього пройдено 15 км за 7,5 годин чистого ходового часу

4	06.07	Ворошилівські коші – дол.	3	2200- 2400	2	Підйом лісовою стежкою. Орієнтир - струмок, що впадає у р. Кічкінекол з лівого борту там , де закінчується ліс – бере початок з цирку пер. Нефтяник та Панорамний. Підйом схилом 20° ледь помітною стежкою серпантинном по сосновому лісу та березовому криволісся. Входимо у висячу долину, ліворуч-озеро. Погана стежка по трав'яному, далі осипному схилу лівого борту долини. Розвідка перевалу, обстеження хребта.	Змінна хмарність	
		Кічкінекол Східний. дол.Кічкінекол Східний- гирлова ступінь	1,5	2750	1		Змінна хмарність	
		Гирлова ступінь- верхній цирк	2	3150	2		Сонячно	

Всього 6 км за 5 годин чистого ходового часу

5	07.07	Верхній цирк – пер. Панорамний Півд.	1	3150 3310	1	Траверсом обсіпних схилів переходимо у сусідній, правий (по руху) цирк, далі нестрімким 10-15° осипом підіймаємося на перевал Спуск стрімким живим (30-40°) осипним схилом (камненебезпечно). Спуск сніжниками та осипами лівого борту долини. Спуск гребенями давніх морен, далі трав'яним схилом вздовж межі лісу. Рух дорогою до ферми, мостом на лівий берег, стежкою до струмка, переправа по каменях, галявинам висохлого болота. Підйом серпантином лісовою стежкою 20-25° на трав'яну терасу гирлової ступені. Підйом стежкою на трав'янистому схилі лівим бортом долини в обхід баранячих лобів.		
		Пер.Панорамний – верхній цирк.	0,25	3250	30 хв			
		верхній цирк - гирлова ступінь	2	2675	1 год			
		спуск у Чірікол	1,5	2140	1.5 год			
		по Чіріколу	2	2130	1 год			
		Д.р Чірікол – гирлова струпінь	2	2380	2 год			
Гирлова струпінь –кінцева морена	2	2880	1,5 год					

Всього 10 км за 8,5 години чистого ходового часу

6	08.07	ДНЮВАННЯ						
---	-------	-----------------	--	--	--	--	--	--

Всього 6 км за 6 години чистого ходового часу

7	09.07	Озеро- перевальний зліт.	1	3230 3350	2 год	Траверс-підйом осипним схилом лівого борту цирку. Місцями слабка стежка.	Змінна хмарність	
		Перевальний зліт – перевал Півн.Доломіти	0,5	3450	1,5 год	Підйом ліворуч косою скальною полицею 20-25°. Далі підйом перилами – перша ділянка по сніговому схилу 20 м. 20-25° з льодовою кіркою, друга 30 м. 20-25° – праворуч по мокрих скелях. Перший без рюкзака, кріплення	Низька хмарність,	

		Півн.Доломіти – верхній цирк	0,5	3350	10 хв.	перил - за скельні виступи. Спуск зруйнованими скелями, далі пологим середнім та крупним осипом.	Змінна хмарність	
		Верхній цирк- висяча долина	1,5	3080	30 хв	Спуск пологим середнім та крупним осипом, по правому борту з'являється стежка.	Низька хмарність,	
		Висяча долина – Чацькі ночівлі	1,5	2900	30 хв	Стежка по дну висячої трав'яної долини.		
		Чацькі ночівлі –а/т Узункол	4	2030	2 год	Спуск стежкою лівим бортом долини, далі траверсом через конус крупного осипу траверсом у сусідню долинку, по її дну серпантинном стрімко спадаємо в долину Узункол.	Змінна хмарність	

Всього 9 км. за 6,5 годин чистого ходового часу

8	10.07	Долина Узункол- долина Морди	2	2030 2150	1 год	Ґрунтова дорога долиною, що поросла змішаним лісом.	Змінна хмарність	
		По долині Морди до верхнього коша.	6	2300	2,5год	Стежка трав'яним правим бортом долини, через 30 хв. руху, біля кошари, переходимо містками на лівий берег. Далі рух стежкою понад лівим бортом долини майже без набору висоти.	Змінна хмарність	
		Верхній кіш- гирлова ступінь	2	2800	2 год.	Підйом траверсом трав'яних схилів лівого борту долини Морди.	Змінна хмарність	
		гирлова ступінь – нижній цирк	2	2950	1,5 год	Підйом стежкою по невеликих трав'яносто- скельних терасам до цирку з озером.	Змінна хмарність	

Всього 5,5 км. за 6 годин чистого ходового часу

9	11.07	Нижній цирк Актур -цирк	1	2950 3250	30 хв	Підйом стежкою по трав'янисто-осипному схилу на відріг правого борту долини.	Змінна хмарність	
---	-------	----------------------------	---	--------------	-------	---	---------------------	--

	пер.Джалпакол Цирк пер.Джалпакол – перевальний зліт	1,5	3350	1 год	Рух моренним плато лівим берегом струмка.	Змінна хмарність	
	Перевальний зліт –пер. Джалпакол Півд.	0,2	3483	30 хв	Стрімкий підйом осипним схилом	Змінна хмарність	
	Пер. Джалпакол Півд. – нижній цирк	2	3020	1 год	Спуск сніжниками та осипами лівого борту долини до озера. Нижня частина цирку - спуск крупним осипом, далі - слабка стежка по трав'янисто-осипному схилу.	Змінна хмарність	
	Нижній цирк – дол.р.Актур	1,5	2670	1 год	Спуск слабкою стежкою трав'яним схилом правого борту долини.	Змінна хмарність	
	Гирлова ступінь – долина Джалпаколу	2	2350	1 год	Долаємо річку по каменях на лівий берег, далі стежкою серпантинном спуск по трав'яним схилам лівого борту долини.	Сонячно	
	Дол.джалпалу – гирлова ступінь Джалпаколу	5	2100	1,5 год.	Спуск - стежка висячої долини трав'яними схилами лівого берега, біля коша стежка переходить на правий берег. З'являється ліс. На при кінці висячої долини переходимо р. Джалпакол на лівий берег.	Сонячно	
	Гирлова ступінь- дол.Гондарай	2	1740	1 год.	Спуск стежкою серпантинном в обхід водоспаду приводить на лісовозну дорогу, що круто серпантинном спадає до кошари на правому березі р. Гондарай. На дорогу лівого берега через р. Гондарай переходимо мостом.		
	Дол.Гондарай – т/б Глобус	2	1700	30 хв	Ґрунтова дорога лісом лівого берега р. Гондарай.		
	т/б Глобус -нарзан	1,5	1780	30 хв.	Ґрунтова дорога лісом лівого берега р. Махар		

Всього 18 км за 8 годин чистого ходового часу

10	12.07	Нарзан - д.р.Махар (злиття з р.Трьохозерна)	5	1780 1910	2 год	Ґрунтова дорога.	Сонячно	
		д.р.Махар-кошара	1,5	2250	1 год	Підйом крутою в'ючною стежкою лісом правого берега р. Трьохозерна		
		Кошара-злиття річок	1	2420	1 год	Траверс-підйом стежкою лівого борту долини		
		Злиття річок – озеро	2	2910	1 год	Підйом крутим 30° трав'яним схилом		
		Озеро- цирк пер. Дирявий	1,5	3160	1 год	Підйом 15-20° осипними схилами та сніжниками.		
		Цирк пер.Дирявий – цирк Іскрівців	1	3350	1 год	Підйом 15-20° осипними схилами та сніжниками лівого борту долини.		
цирк Іскровців - пер. Іскрівців	0,1		10 хв	Підйом крупним живим осипом, останні 20 м. – по зруйнованих скелях.				
пер. Іскрівців – верхній цирк	1	3150	1 год	Спуск трохи ліворуч крутим осипним схилом далі до сніжника, стрімкість якого зменшується, через нього та гребінь морени на верхні ночівлі Іскрівців.				

Всього 13 км за 8 годин чистого ходового часу

11	13.07	верхній цирк – цирк	1,5	3150 3350	1 год.	Підйом осипами та моренними валами, огинаючи скелі під правим бортом цирку.	Сонячно	
		пер.Надозерний						
		Цирк-пер.Надозерний	0,2		1 год	Підйом дрібним та середнім осипом під перевальний кулуар. Підйом по кулуару по одному.		
		Пер.Надозерний-верхній цирк	0,8	3240	2 год	Спуск по скелях, 3 ділянки перил (15+40+50), кріплення вірвовок за скельні виходи), далі по сніжнику, що поволі виположується.		
		Цирк-озеро Уллу-Кель	2,5	2820	1 год	Спуск з двох щаблин долини по сніжниках та середньому осипу.		
Озеро Уллу-Кель-долина Учкулан	10	1600	3 год	Спуск трав'яною стежкою лівим берегом річки.				

Всього 15 км за 8 годин чистого ходового часу

12	14.07	р.Махар- Сел.Учкулан	16	1600 1400	5 год	Грунтова дорога.		
----	-------	-------------------------	----	--------------	-------	------------------	--	--

Всього 16 км за 5 годин чистого ходового часу

3.2 Технічний опис маршруту

День 1 (03.07)

Сел. Хурзук – злиття р.Уллу-Хурзук та Бітіктібе

Вихід о 10.00. планується весь день рухатися разом із нашою групою школярів (як лагідно називають студенти «мальків»), дійти до місця, де наши маршрути розходяться.

Ґрунтова дорога в долину Уллухурзука починається від магазину біля автобусної зупинки на лівому березі ріки. Відразу за селищем починається ліс. Ґрунтовою дорогою (фото № 3) багато разів переходимо по мостах з берега на берег і через 5 год зупиняємося на ночівлю біля гирла р. Кюкюртлю (фото № 2). Як і завжди, перший день важкий, часто зупиняємося на відпочинок. На те воно і акліматизація. Близько 17 дістаємося запланованої точки ночівлі. Через місце днювання минулого року проходить «свіжа» лісовозна дорога. На ночівлю стаємо у сосновому ліску трохи нижче мосту. Джерело нарзану на правому березі змито рікою.

Всього пройдено 18 км за 5 годин чистого ходового часу

День 2 (04.07).

злиття р.Уллу-Хурзук та Бітіктібе – коші в долині Кюкюртлю.

Коші в долині Кюкюртлю-морени Кюкюртлю

Вихід о 8.00. Сьогодні по графіку ще день акліматизації - день підходу під перший перевал.

Бажаємо успіхів «малькам» – у них сьогодні нескладний, але перевал.

Від мосту через Кичкинекол можна йти берегом ріки до гирла Кюкюртлю до руїн лісопилки, але зараз нам зручніше піднятися по дорозі лівого берега р. Уллухурзук. Через 1.5 години затяжного підйому, пройшовши над гирлом, виходимо до кошари на високій лівобережній терасі.

За кошарою лісовозна дорога, набираючи висоту, обходить притиск і спускається в широке урочище до другого коша (1,5 год. від першої кошари). Спереду відкривається (фото № 4) довга, висяча долина із трав'янистим уступом над гирловим щаблем долини Куршоу. Потім дорога переходить у стежку, яка в'ється по виносах, обходить притиск і досягає гирла Куршоу з великою зеленою галявиною й безліччю лавових останців, струмків та озер. Дров немає! Звідси долина повертає вліво (по х.р.), у верхів'ях відкривається стіна Кюкюртлю.

До льодовика йдемо стежкою лівого берега ріки до кінця трав'янистої галявини. Далі проходимо два притиски, які по описам у високу воду важкопрохідні. Зараз води у річці небагато. Незабаром показується завалений уламками язик льоду. Кюкюртлю. Погода псується. Стежкою входимо до лівобережної морени, по каміннях переходимо річку з перевалів Кюкюртлю (4 год. від верхнього кошу, 2 год. від гирла Куршоу). Серед хаосу морен бачимо велику галькову галявину – зручне місце ночівлі. В умовах мряки, близько 17.00, зупиняємося на ночівлю (фото № 5).

Всього пройдено 16 км за 7 годин чистого ходового часу

День 3 (05.07).

Морени – річка з пер.Кюкюртлю Півд.

Річка з пер.Кюкюртлю Півд. – нижній цирк

Нижній цирк – верхній цирк

Верхній цирк – пер.Кюкюртлю Півд.

пер.Кюкюртлю Півд. – траверс хребта до жовтого жандарма.

Жовтий жандарм – пер.Вероніка

Пер.Вероніка – вихід з морен Ак-Баші

Морени – гирлова ступінь.

Гирлова ступінь – Ворошиловські коші

Вихід о 7.00. На подив безхмарне небо.

Підйом починаємо уздовж струмка з "кишені" великої лівобережної морени льод. Кюкюртлю. Стежка (фото № 6) виводить на гребінь морени, через 40 хвилин виводить до злиття струмків з перевалів Кюкюртлю (30 хвилин від ночівлі). Далі по траві, морені й обсіпному схилу (фото №7, 8, 9) піднімаємося в цирк (45 хвилин), де є обладнані майданчики під намети. На півдні, у правій частині цирку, видно сніжно-обсіпну сідловину перевалу (фото № 10).

По сніжниках і вологій морені (фото № 11) йдемо до перевалу. На останньому моренному острівці під зльотом (45 хв.) є, що заливаються водою майданчики під намети.

Перша ступінь перевального зльоту (фото № 12) сніжна з виходами льоду (20-30°, 150-200 м). За вузьким проходом у скелях іде невидимий знизу схил по описам з рухливим осипом. Зараз осип вкрито шаром снігу. За годину виходимо на широкий гребінь із виходами скель (3,5 год. від льод. Кюкюртлю). Погода різко зривається хуртовиною.

Перевал Кюкюртлю Південний (1А, 3650, сн.-ос.-тр.) розташований у західному відрозі Ельбрусу (хребет Кюкюртлю) південніше вершини Кюкюртлю. З'єднує верхів'я р. Кюкюртлю (льод. Кюкюртлю) і верхів'я долини Акбаши (Ак-Баші). На деяких картах помилково називається пер. Кебек. Зазвичай – широкий дрібноосипний гребінь зараз завалений свіжим снігом (фото № 13).

Прямо під нами – широка долина Акбаши. У її верхів'ях є низька (близько 3300 м) сідловина пер. Вероніка (Ак-Баші), що веде до джерела струмка Акретек, який впадає в Уллукам біля Ворошилівських кошів.

Спуск у долину Акбаши являє собою протяжний осипний схил із численними скельними гребенями, з перевалу не проглядається і достатньо небезпечний навіть у чудову погоду.

Є інший шлях. Від сідловини повертаємо на схід і піднімаємося на плоский скельний масив між перевалами Південний і Північний Кюкюртлю, виходимо до простого скельно-осипного відрогу, що йде убік Уллукаму. Нарешті вщухає хуртовина. Першим відрогом, що відокремлює долину Акбаши від струмка Акретек спускаємося на пер. Вероніка. Спуск проходить живим осипом між скельних виходів (фото № 14). Нижня точка гребеня – перевал Вероніка (фото № 15).

Пер. Вероніка (пер. Акбаши, Ак-Баші) (н/к, 3360). Широка

осипна сідловина у відрогу, що розділяє долини Акбаши і Актерека. Самостійного значення не має, проходиться у зв'язці з іншими перевалами.

З перевалу в долину Акбаші спускаємося сніговими (фото № 16), потім осипно-трав'яними схилами (з'являється слабка стежка) до зруйнованого коша.

Долина р. Ак-Баші (Акбаші, Акбаш) на перший погляд не представляє складності, однак виявляється все набагато гірше. Лівий беріг струмка у верхній частині (перші 2 км від перевалу вниз) являє собою залишки прадавньої морени: череда крупноосипних валів. Нижче – стрімкі трав'яні схили (про них мова пізніше). Правий беріг – на всьому протязі зовсім непрохідний: стрімка (до 40-50°) трава або осип, що перетинається на всю висоту схилу скельними ребрами і руслами струмків, ще й кінчається скиданнями вниз. Сам струмок Акбаші тече в каньйоні, місцями обривається водоспадами.

Отже, спочатку йдемо вгору-вниз по моренних валах, складених з великих блоків. Через 50 хвилин (1.5 год. від пер. Вероніка), доходимо до великого тура на мисі морени (фото № 18). Далі траверсом йдемо до наступного русла струмка, спускаємося по ньому, шукаючи початок стежки (фото № 19).

Із цього місця починається трава, у багатьох місцях прорізана козячими стежками. Далі без стежки спустатися неможливо. Перетинаючи кілька промоїн-ущелин стежка входить у березовий ліс, згодом виходить на пагорб (фото № 20) скельного ребра (1 год. від морен). Слід бути уважними, стежка між лісом та скельним ребром-краєм каньйону йде високою травою та ледь помітна. Скельне ребро – край гирлової шаблони, стежка тут добре помітна, вона йде ліворуч-вниз між скель (фото № 21) і далі спускається траверсом в напрямку Ворошилівських кошар (фото № 22). Стрімкий спуск займає близько 30 хв., ще через півгодини дістаємося старих будівель Ворошилівських кошар. Проходимо коші, по мосту переходимо р. Уллу-Кам до прикордонної застави. Прикордонники перевіряють документи, пропонують розбити табір на галявині біля застави. Близько 19.00 зупиняємося на ночівлю.

Всього пройдено 15 км за 7,5 годин чистого ходового часу

День 4 (06.07).

Ворошиловські коші – дол.Кічкінекол Східний.

Дол.Кічкінекол Східний – гирлова ступінь

Гирлова ступінь – верхній цирк

Вихід о 8.00. Змінна хмарність.

Розпитуємо у прикордонників подальший шлях по Кічкінеколу Східному. Стежка йде правим берегом долини, але міст через річку тільки всередині застави, далі немає. Після вагань вони погоджуються провести нас крізь заставу, по мосту переходимо на лівий берег Кічкінеколу. Прикордонники супроводжують нас до повороту – початку підйому на пер. Нафтовик.

У нижній частині долина поросла густим сосновим лісом, стежка перетинає мальовничі галявини, але прикордонники

попереджають, що зупинятися на ночівлю вони тут не дозволяють.

Поступово хребти стискають ріку, стежка починає петляти між величезними валунами, порослими мохом та дрібним чагарником (фото № 23). Через 1,5 години ліс на правому березі закінчується і стежка виходить на заливні луки. В 2-х годинах ходи від мосту долина повертає направо, якраз навпроти межі лісу на лівому березі. Вище у Сх. Кічкінекол впадає лівий приплив - струмок із крутим падінням води. У його верхів'ях розташований перевал Нафтовик. Трохи раніше наша, ледь помітна стежка повертає ліворуч-вгору (фото № 24). За годину підйому травою та березовим криволіссям виходимо у висячу долину з озером (фото № 25). Добре видно перевал (як з'ясувалося, хибний). На нього і прямуємо альпійськими луками та осипами. Вхід в цирк – за валом прадавньої морени. Цирк – майже рівний кар. Попереду – класична сідловина перевалу. До нього некрутим осипом 15 хвилин підйому. На всяк випадок під час обіду робимо розвідку. Результати не втішають. Спуск з перевалу - сильно зруйновані, камнебезпечні скелі. Тур на перевалі розвалений, по скельному зруйнованому гребеню з рюкзаками теж рухатися складно. Ми ще вдома, плануючи малоходжений перевал, планували напівднювання для ретельної розвідки. Тому близько 15.00 розташовуємося на ночівлю. До річі, наша перша ночівля на снігу. Робимо ще дві розвідки – одну (більш досвідчені) знову на хибний перевал для пошуку проходів по гребеню та можливості обходу небезпечних ділянок. Другу – у сусідній, східний цирк. Перша, не знайшовши безпечного спуску, вирушила по гребню на схід і через 45 хвилин вийшли на справжній перевал (тур із запискою), де зустрілися з другою розвідкою. Таким чином через 1,5 години ми мали уявлення завтрашніх дій. Решту дня – відпочиваємо.

Всього 6 км за 5 годин чистого ходового часу

День 5 (07.07).

Верхній цирк – пер. Панорамний Півд.

Пер. Панорамний – верхній цирк.

верхній цирк – гирлова ступінь

спуск у Чірікол

по Чіріколу

Д.р Чірікол – гирлова ступінь

Гирлова ступінь –кінцева морена

Вихід о 8.00. Нарешті зранку чудова погода.

Траверсом скельного відрогу(фото № 27) входимо у сусідній, східний цирк. Некрутим середнім осипом виходимо на перевал (фото № 28) з великим туром.

Перевал Панорамний Південний (1А, 3310) – розташований у північному відрозі ГКХ на південь від в. Панорама і з'єднує ущелини річок Чірікол і Кічкінекол Східний. Сідловина – широка, кам'яно-трав'яна з виходами зруйнованих скель (фото № 30). Місць для ночівель немає. З перевалу відкривається вид на масив Доломітів та шлях спуску в Чірікол.

Спуск починаємо трохи на південь від перевального туру,

вздовж маленького скельного відрогу, далі осипним схилом, стрімкість якого зменшується в напрямку сніжників (фото № 31). Велетенський льодовик, який повністю станув, залишив після себе хаос маленьких та великих бокових морени, по яких проходить подальший спуск (фото № 32). Спочатку спускаємося під лівим бортом, в надії вийти на стежку з пер. Нафтовик. На перегину висячої долини, на гребені стародавньої морени нарешті з'являється слабка стежка (фото № 33). Нижче гребінь поріс сосною, стежка губиться у скельних скиданнях у сосновому лісі. Трохи ліворуч виходимо на стрімкий трав'яний схил (фото № 34), яким дістаємося дороги на правому березі р. Чирікол (3 год. від перевалу). За 10 хвилин дорогою виходимо до старої ферми, мостом переходимо р. Чирікол (фото № 35). Через 10 хвилин руху стежкою правого берегу виявилось, що мостом ми скористувалися дарма – стежка уперлася у річку з Доломітів. Не бажаючи намочити ноги, вирішуємо рюкзаки через річку переправити вірьовками (фото № 36), а самі перестрибуємо по камінцях. Ще за 10 хвилин руху без стежки по галявинам (видимо висохлому болоті) моху та рідколісцю виходимо до табору-днюванню нашої групи «мальків»-школярів. Разом обідаємо, ділимося враженнями.

Користуючись порадами їх розвідників, рухаємось далі, починаємо підйом.

Шлях до пер. Доломіти Півн. починається з підйому у висячу долину з боку р. Чирікол. З-під перевалу Доломіти Півн. стікають два струмки. Стежка починається від галявини на лівому березі р. Чирікол, трохи праворуч по ходу нижнього зі струмків (фото № 37). Її слід знайти, перш ніж починити підйом, оскільки внизу вона губиться в густій траві, а підйом без стежки буде досить складним. Піднімаючись по трав'янистому схилу, стежка заходить у сосновий ліс, що росте на стрімкому схилі, і серпантинном виводить наверх гирлового ступеня. Приблизно через 1 годину руху із дна долини, піднімаємося до межі лісу. Тут, серед густої трави стежка губиться, однак слід рухатися нагору лівим бортом струмка, дотримуючись межі трави та осипу (фото № 38). Погода остаточно псується. Через 1,5 години руху серпантинном по трав'янистому схилу піднімаємося на наступну сходинку струмка, обходячи скельні скиди праворуч. Тут, у місці звуження трав'янистого схилу, стежка знову з'являється і виводить на невеликий трав'янисто-осипний гребінець.

Погода остаточно псується, починає мрячити.

Подальший рух проходить (фото № 39) під скелями лівого борту і через 30 хв. виводить на прадавні кінцеві морени. Підйом триває по моренних грядах та сніжниках (фото № 40), дотримуючись лівого борту долини. Через 1,5 години підйому досягаємо моренного озера (3,5 год. підйому), що лежить під пер. Доломіти Півн. Звідси, нарешті, ми повинні побачити перевальну сідловину, але зараз вона ховається за низькою хмарністю. Біля озера розташовуємося о 19.00 на ночівлю (фото № 41).

Всього 10 км за 8,5 години чистого ходового часу

День 6 (08.07).

Днювання.

Мінлива хмарність зранку швидко змінюється мрячливим дощем. Місце для відпочинку, мабуть, не дуже зручне. Але у перерві дощу встигаємо провести розвідку перевалу – в загальні то, з цією ж метою це місце і було обране. Дещо страшним здавався вихід на ригель, викликає настороження сніговий язик під перевальною сідловиною. Прохід складної ділянки на ригель знайдено, на перевал вирішено йти з готовністю до роботи з вірьовками.

В середині дня до нас приєднуються «мальки». Допомагаємо їм розміститися, скаржимося на погоду.

Як показала розвідка зараз перевал трохи складніший, ніж зазвичай. Тож вирішуємо йти на перевал разом, так нам буде спокійніше.

Всього 6 км за 6 години чистого ходового часу

День 7 (09.07).

Озеро – перевальний зліт.

Перевальний зліт – перевал Півн.Доломіти

Півн.Доломіти – верхній цирк

Верхній цирк – висяча долина

Висяча долина – Чацькі ночівлі

Чацькі ночівлі – а/т Узункол

Вихід о 7.00. Сьогодні очікується технічно найскладніший день походу. Лець помітною стежкою, яка починається від нижнього краю озера, обходячи його праворуч по ходу з набором висоти (фото № 42) виходимо на скельний ригель (фото № 43). Звідси, траверсуючи по великоблочному осипу лівий борт цирку, виходимо до початку широкої похилої осипної полиці (фото № 44, 46), що виводить на перевал (1 година ходу від озера). Рухаючись полицею (фото № 45) вліво-вгору під скельними стінами (фото № 47) хребта виходимо під сідловину пер. Доломіти Півн. у місці, де скелі закінчуються – ще 30 хв. Треба відзначити, що перевал – не нижня точка в хребті, а трохи ліворуч і вище по ходу. Орієнтування зі сходу не утруднено, навіть при відсутності видимості – обсипна полка сама виведе на перевал. Інша справа при русі у зворотньому напрямку, можна піднятися над скельними скидами, звідки прийдеться або траверсувати вузький скельний гребінь або спускатися за допомогою вірьовки на полицю по стрімких скелях, причому однієї вірьовки може і не вистачити. По опису вихід на сідловину зі сходу з полки по пологих скелях або великоблочному осипу 5-10 м труднощів не представляє. Оцінюємо зліт – короткий кулуар – провалля забито снігом з крижаною коркою, сніг біля скель тане та перетворюється на кригу, скали вологі. Треба відзначити, що «летіти є куди». Вирішуємо не ризикувати, дістаємо вірьовки. У зручному місці на полиці одягаємо системи. Першу ділянку (15 м, 30°) перил по снігу закріплюємо за великий камінь, що розклинений у скелях. Тут є полиця, на який може стояти 2-3 людини. Друга ділянка перил (фото № 48) йде праворуч – по мокрим скелям (30 м, 20-25°) вже

на перевал, кріплення за скельний виступ. Перший рухається без рюкзака.

Сама перевальна сідловина скельна та вузька, місць для ночівлі немає. Час підйому на пер. Доломіти Півн. із дна долини Чирикол становить порядку 6-7 годин. Не очікувано вітер розриває хмари, над головою бачимо синє небо.

Перевал Доломіти Північний (1Б, 3450, ск-ос) розташований у північному відрозі ГКХ, між вершинами Доломіти і Чатбаші. З'єднує верхів'я ущелин Узункол і Чирікол. (фото № 49).

Сама перевальна сідловина скельна та вузька (фото № 50), місць для ночівлі немає.

Спуск із перевалу на захід йде вниз-праворуч по великому та стійкому осипу (фото № 51-52) на дно перевального цирку та займає близько 1 години. Треба відзначити, що при русі на перевал із заходу треба орієнтуватися не на нижню точку в хребті, а трохи праворуч та вище, щоб не потрапити на згадані скельні скиди зі сходу. У верхньому цирку під перевалом із заходу знаходяться Верхні Чацькі ночівлі. Далі спускаємося на Нижні Чацькі ночівлі, до яких близько 1,5-2 години ходу, спочатку (фото № 53) по заваленому великоблочним осипом дну долини, а потім по стежці, що виводить до злиття струмків з-під перевалів Доломіти Півн. і Мисливський. Нижче злиття, на затишних трав'янистих майданчиках розташовані численні місця ночівель. З місць ночівель самого перевалу вже не видно, проглядається тільки шлях у його висячу долину. Для нас це зручне місце обіду, тим паче що знову небо прорвало дощем.

Подальший шлях спуска в долину р Узункол і до а/т проходить по набитій і маркірованій турами альпіністській стежці. Стежка від ночівель спускається лівим бортом долини, а потім траверсує ліворуч у сусідню невелику долину через великоблочний завал (фото № 54). Тут на каміннях стежка губиться, і орієнтуватися треба по численним турам, що виводять на продовження стежки. Частково відкривається долина Морди (фото № 55). Відразу за завалом – альпіністська схованка від негоди. Напружений і тривалий спуск проходить уздовж невеликого струмка, місцями по досить крутій стежці (фото № 56), і приблизно через 2 години від Нижніх Чацьких ночівель приводить в а/т «Узункол».

З табору по мосту переходимо на лівий берег р. Узункол, тут о 17.00 на великих галявинах у сосновому рідколіссі розташовуємося на ночівлю (фото № 57).

Всього 9 км. за 6,5 годин чистого ходового часу

**День 8 (10.07).
Долина Узункол – долина Морди
По долині Морди до верхнього коша.
Верхній кіш – гирлова ступінь
гирлова ступінь – нижній цирк**

Вихід о 9.00. Сьогодні день підходу до перевалу, можемо дозволити собі вийти пізніше ніж звичайно. Увесь сьогоднішній день рухаємося двома групами.

Вертаємося до мосту. Грунтовою дорогою лівого берега, проходячи Узункольську галявину та прикордонний пост, через годину виходимо до мосту (фото № 58) через р. Морді біля кошари. Дорога закінчується. Подальший шлях по долині Морди – по альпіністській стежці. Переходимо міст, починаємо рух правим берегом, незабаром ліс закінчується. Стежка через притиск за 1 годину ходу приводить до наступного коша, біля якого переходимо містком через річку і виходимо на лівий схил широкої заболоченої долини. Відкривається панорама Морди (фото № 59). За дві години руху стежкою під лівим бортом долини дістаємося березового криволісся, в якому розташовано зруйнований кіш (фото № 59).

Звідси починається стежка на перевали Актур та Джалпакол Південний. Стежка веде ліворуч на правий схил долини (фото № 60) крутими трав'янистими схилами в напрямку вершини Піраміда до першої тераси. Через 1,5 год. стрімкість зменшується, стежка йде по рододендронах (фото № 54) та невеликих скельно-трав'янистих терасах (фото № 61). Ще через 40 хв. на одній з терас ліворуч по х.р. від стежки на дивній галявині, що густо поросла травою, поруч із струмком, зустрічаються гарні місця для наметів. Пару скельно-трав'янистих зльотів приводить у нижній цирк, під льодовик, що стікає з-під вершин Ак-Баші та Актур. Ліворуч залишається озеро. Біля гребеня лівобережної морени розташовуємося о 17.00 на ночівлю. Решту дня використовуємо на розвідку проходу до ночівлі «аеродром». З інтересом спостерігаємо за чередою яків.

Всього 5,5 км. за 6 годин чистого ходового часу

**День 9 (11.07).
Нижній цирк Актур – цирк пер. Джалпакол
Цирк пер.Джалпакол – перевальний зліт
Перевальний зліт – пер. Джалпакол Півд.
Пер.Джалпакол Півд. – нижній цирк
Нижній цирк – дол.р.Актур
Гирлова ступінь – долина Джалпаколу
Дол.Джалпалу – гирлова ступінь Джалпаколу
Гирлова ступінь – дол. Гондарай
Дол.Гондарай – т/б Глобус
т/б Глобус – нарзан**

Вихід о 7.00. Сьогодні очікуємо складний, але цікавий день.

Стежкою, що учора знайшла розвідка, починаємо підйом на відріг безіменної вершинки (фото № 62). Підйом сюди по багато чисельних стежках (мабуть від яків) близько 30 хвилин. Далі йдемо

моренами та сніжниками вздовж струмка (фото № 66) під перевальний зліт (фото № 64). Ще 50 м підйому по осипу 30-35° – і ми на перевалі (2 години від ночівлі).

Перевал Джалпакол Південний (1А, 3330, сн-ос) розташований у північному відрозі ГКХ (хребет Куршо), на південь від безіменної вершини 3573. З'єднує верхів'я дол. Джалпакол і ріку Морди.

Спуск починаємо дрібним осипом 30 м, далі сніжним схилом до 25° 50 м трохи праворуч. Далі стрімкість схилу поволі стає меншою. Сніжниками та осипами спускаємося вздовж лівого борту цирку (фото № 67-68) до озерця.

З'являється слабка стежка. Вона поволі спадає трав'яними схилами під правим бортом долини над великою галявиною з брудним озером. Короткий спуск з тераси нижче озера виводить до річки (1 год. від цирку), яку (фото № 69) долаємо по камінням.

Зручне та затишне місце для обіду. Про всяк випадок чекаємо нашу групу «мальків», у них сьогодні складний перевал. На наше здивування вони з'являються достатньо швидко. Обідаємо разом і швидко далі.

Попереду – спуск з гирлової ступені, тому шукаємо стежку, що загубилася у траві. Вона йде вниз та сильно ліворуч під скелі (фото № 70) та стрімко спадає у долину Джалпаколу (1 год.). Поволі спускаючись стежкою лівим берегом (фото № 71), перевалюємо кам'яний завал і виходимо до мосту біля кошу. Подальший спуск до гирлової ступені Джалпаколу йде кінською стежкою правого берега. Невдовзі входимо у ліс, за годину руху від коша містком (фото № 72) переходимо на лівий берег. Стежка входить у старий сосновий ліс, спускається стрімко серпантинном лишаючи праворуч водоспад, за 25-30 хвилин виводить на лісовозну дорогу. Дорогою спускаємося в долину Гондараю, де розташований кіш та міст (фото № 73). Спуск з гирлової ступені займає 1 годину. Переходимо мостом р. Гондараї, минаючи прикордонний пост за 30 хвилин та дістаємося т/б Глобус. Ще 30 хвилин займає перехід – підйом дорогою лівого берега Махару до джерела нарзану – місця запланованої ночівлі. Близько 20.00 влаштуємо табір у чудовому місці – сосновий ліс, багато суніці. Поруч – місток на правий берег Махару до великого джерела нарзану (фото № 74).

Всього 18 км за 8 годин чистого ходового часу

День 10 (12.07).
Нарзан -- д.р.Махар (злиття з р.Трьохозерна)
д.р.Махар – кошара
Кошара – злиття річок
Злиття річок – озеро
Озеро – цирк пер.Дирявий
Цирк пер.Дирявий – цирк пер. Іскрівців
цирк пер. Іскрівців – пер. Іскрівців
пер. Іскрівців – верхній цирк

Вихід о 06.00.

За 1,5 години рухом лісовою ґрунтовою дорогою дістаємося прикордонного посту, трохи більше 30 хвилин займає перевірка документів (фото № 75). Від прикордонників ліс в долині закінчується, починається велика галявина. Рухаємося ґрунтовою дорогою до смуги лісу з лівого борта долини (10 хв. від посту). Тут, біля опори ЛЕП, вздовж сосен, починається кінська стежка до кошари в долині річки Трьохозерна. Крутий підйом серпантинном сосновим лісом за годину приводить нас на стоянку трохи вище кошари в напрямку підйому до пер. Уллу-Кель Східний (фото № 76). Звідси добре видно стежку, яка траверсом йде лівим бортом долини р. Трьохозерна (фото № 77). Трохи піднявшись до лісової смуги над кошом, починаємо рухатися траверсом лівого борту долини (фото № 78). Нижче бачимо стежку біля річки для перегону худоби. Який шлях кращий сказати важко. Стежка невдовзі приводить до лівого притоку, вздовж якого продовжуємо підйом (фото № 79). Попереду бачимо каньйон (по описам непрохідний) (1 година від кошари). Стежка губиться у високій траві. Продовжуючи підйом (фото №80) крутим серпантинном (30°) трав'яним схилом праворуч (по ходу) від річки перетинаємо трав'яний пагорб, переходимо струмок на правий берег. З'являється стежка, якою підіймаємося на терасу до озера (фото №81). Чудова погода, гарне місце для обіду. «Моржі» використовують можливість попірнати у озері. Бачимо 2 стежки – з двох сторін озера. Нам більш до вподоби ліва (по ходу руху), нею і продовжуємо рух після обіду (фото № 81). Підіймаємося на наступну терасу повз пер.Уллу-Кель Західний (фото № 82).

Подальший шлях до перевалу по глибокій вузькій балці (фото № 84), з виходом на льодовик праворуч по х.р. Льодовик має нижнє і верхнє плато, розділені смугою скель (фото № 85). Траверсуємо нижнє плато праворуч та по слабкій стежці на осипах лівого борту цирку піднімаємося на верхнє плато (фото № 85).

Широку з характерною скельною пилкою перевальну сідловину видно в правому куті верхнього плато (фото № 86). Перевальний зліт (40-50 м) осипний і відділений від льодовика кам'яним валом крупної «живої» лівобережної морени (фото № 86). Останні 10 метрів – вихід по зруйнованих скелях (фото № 88). Від долини Махару – 5 годин руху чистого ходового часу.

Перевал Іскрівців (1Б, 3350м сн-ск-ос). Розташований у Даутском хребті, на південь від в. Ринджи-Аге. З'єднує долини р. Іскрівців (р. Даут) і Трьохозерної (р. Махар). Сідловиною перевал

назвати важко, це зруйнований скельний гребінь (фото № 87).

З перевалу відкривається озеро Іскрівців та підкова Муруджу (фото № 89).

Спускаємося з перевалу (фото №90) по осипам (25-30°) та сніжникам трохи праворуч, перевалюємо морену і виходимо до озера із зручними стоянками (1 год.). Починає мрячити. Близько 19.00 розташовуємося на ночівлю (фото № 91).

Всього 13 км за 8 годин чистого ходового часу

День 11 (13.07).

верхній цирк – цирк пер. Надозерний

Цирк – пер.Надозерний

Пер.Надозерний – верхній цирк

Цирк – озеро Уллу-Кель

Озеро Уллу-Кель – долина Учкулан

Вихід о 7.00. Сьогодні технічно найскладніший перевал, але нам сприяє чудова погода.

Вгорі, над скельним скидом бачимо два вузьких «пропили», правий по ходу з яких – наш перевал (фото № 93).

Обходимо скельний скид ліворуч (по ходу) по великому та середньому осипу (фото № 92) (1 година від озера) і по вузькому кулуару (фото № 94,) заповненому рухливим осипом (камненебезпечно!), піднімаємося (середня стрімкість підйому 25-30°) на перевальну сідловину, на якій відносно зручно вміщається дві людини з рюкзаками (фото № 96). Перевальний кулуар долаємо поодинці. Нижче кулуару, під скельним гребенем є 2 безпечних майданчика – по ходу руху ліворуч від кулуару під скелями (може зібратися вся група, але незручно спілкуватися с тими, хто на перевалі) та праворуч і трохи вище на скельній полиці (2-3 тих, що очікують на підйом, один із яких диспетчер).

Перевал Надозерний (2А, 3400, ск-ос). Розташований у Даутському хребті між вершинами Ринджи-Аге і Уллукедьбаши, веде з південно-західного кара Ринджи-Аге (р. Даут) на озеро Уллу-Кель (р. Кичкинекол).

З півночі видимість обмежена жандармом, з півдня видна частина Даутського хребта. Початок спуску (фото № 95-96) – вліво-вниз (20 метрів, 20-25°, перила) по невеликому кулуарчику-полиці до скельного виступу, на який навішуємо петлю для подальшого спуска. Від цього місця (фото № 97) – 2 вірьовки (40+50 м) метрів перил вертикально вниз по скелях з невеликими полицками, на яких лежить живе каміння (камненебезпечно!). Стрімкість деяких ділянок досягає 80-90°. Наприкінці другої вірьовки (40 м) праворуч від шляху спуску під скелями є вузька полицка, на якій може зібратися 2-3 людини. Тут ненадійно забитий скельний гак, а трохи нижче полиці – швелер з петлею. Ми знаходимо ще один скельний виступ, навішуємо на нього петлю, закріплюємо вірьовку та продовжуємо спускатися далі. Третя вірьовка перила закінчується неприємно рано (її вистачає перейти до нижнього краю відкритого ранткюфту, але із крутого сніжно-льодового пагорба, метрів 10-15 спускаємося у 3 такти).

Далі по сніжнику, стрімкість якого падає, спускаємося до конусоподібної морени. На морені, у випадку великої необхідності, можна заночувати.

Сказати однозначно скільки часу займає спуск з перевалу важко, оскільки рух іде «паровозом» – хтось уже відпочиває на морені, а хтось тільки ще готується до виходу на перевал. Збиратися за перевалом на сніговому схилі небезпечно – весь схил прострілюється камінцями. Долання перевалу, від початку підйому у кулуар перевального зльоту до морени займає у нас близько 3 годин.

Спускаємося вліво навскоси до кам'яних накопичень серед яких укрито два озерця (фото №99).

Від місця спуска з конусоподібної морени потрібно відразу ж повернути вліво в кишеню й в обхід кам'яних накопичень спуститися по ньому (сніг, осип), а потім (ліворуч від вузького кулуара зі струмком) по трав'янисто-осипному схилу до озера Уллу-Кель. На березі озера починається стежка. По ній обходимо озеро зліва і виходимо на його північний край (1 година від конусоподібної морени). Тут на зеленій траві (можна поставити табір) відпочиваємо, (фото № 100).

По трав'янисто-осипному ребру (по стежці) від озера Уллу-Кель спускаємося із щабля з водоспадом (фото№101) до нижнього озера (ліворуч залишається ще три озерця, найбільше з яких має трикутну форму). Прямуємо до них, переходимо на правий берег ріки (у цій місці, очевидно, уже ріка Кічкінекол), повертаємо ліворуч, переходимо назад на лівий беріг ріки і спускаємося уздовж нього, поступово щаблями скидаючи висоту. Тропа йде (фото №102) то по траві, то по трав'янисто-осипному схилу, то по осипних виносках. Проходимо наскрізь (через хвіртку) кіш (є міст на правий берег, але нам туди не треба), перетинаємо кілька струмочків і виходимо до заключного щабля спуску до ріки Учкулан. Стежка круто спускається сосновим лісом уздовж бурхливого каньйону р. Кічкінекол. Приємний спуск по ароматному хвойному лісу зненацька переходить на круту лісовозну дорогу. Дорога (обережно!) закінчується обривом. Ідемо вправо на відгалуження дороги, спускаємося вниз на розвилку (по дорозі, або по стежці, у декількох метрах праворуч обриву) і, повернувши ліворуч, по кам'янистій мокрій дорозі-протоці злазимо до широкої великої галявини, розташованої на левом березі ріки Учкулан (3 години від озера Уллу-Кель).

На галявині нас зустрічає наша група школярів. Йдемо ліворуч вниз по ґрунтовий (місцями кам'янистої) дорозі і через 15 хвилин виходимо до табору наших школярів. Близько 17.00 приєднуємося своїм табором (фото № 103).

Всього 15 км за 8 годин чистого ходового часу

**День 12 (14.07).
Д.р.Махар- Сел.Учкулан**

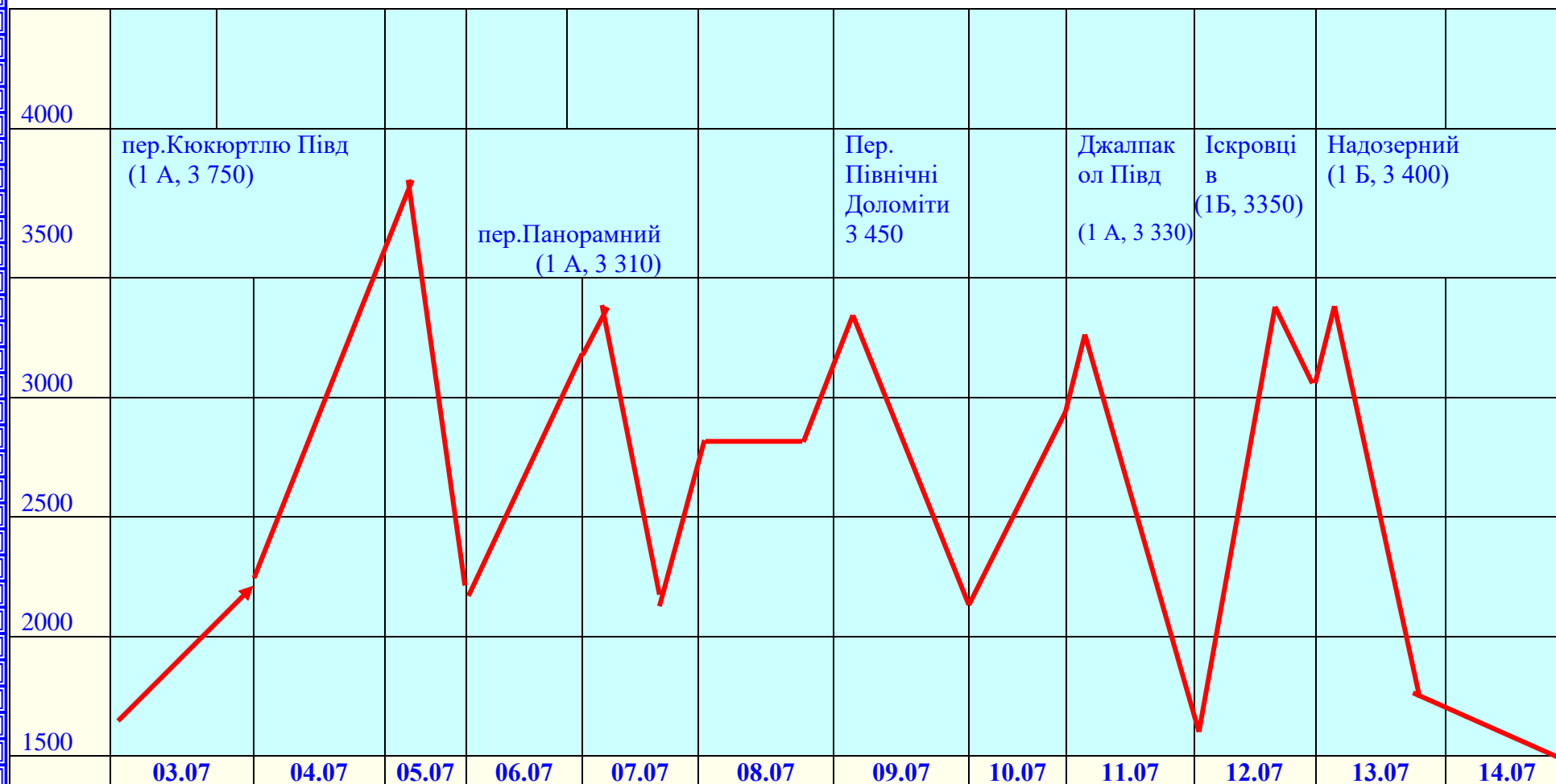
Вихід о 8.00.

Одержали повідомлення що мікроавтобус буде нас чекати близько

16.00 на в'їзді в сел. Учкулан. Не кваплячись, за 10 хвилин ґрунтовою дорогою виходимо на основну дорогу, що веде від колишньої турбази «Глобус» до сел. Учкулан., за 5 годин виходимо до місця зустрічі. Вантажимося в автобус. Активну частину походу закінчено (фото №104).

Всього 16 км за 5 годин чистого ходового часу

3.3. Висотний графік руху.

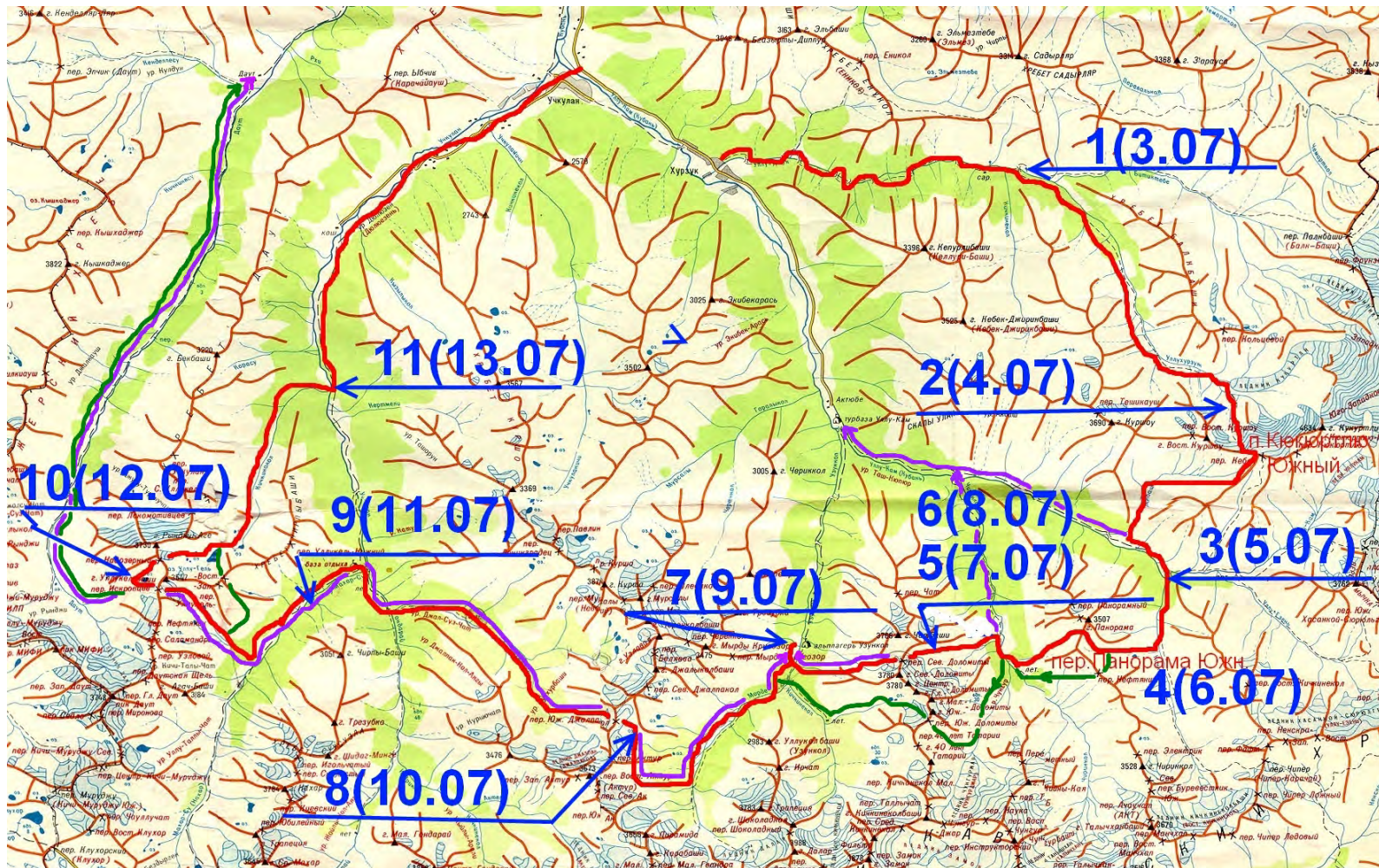

4. Картографічні матеріали

Схема району та нитка подорожі.

Маршрути : **основний**, **запасний**, **шляхи сходу**.

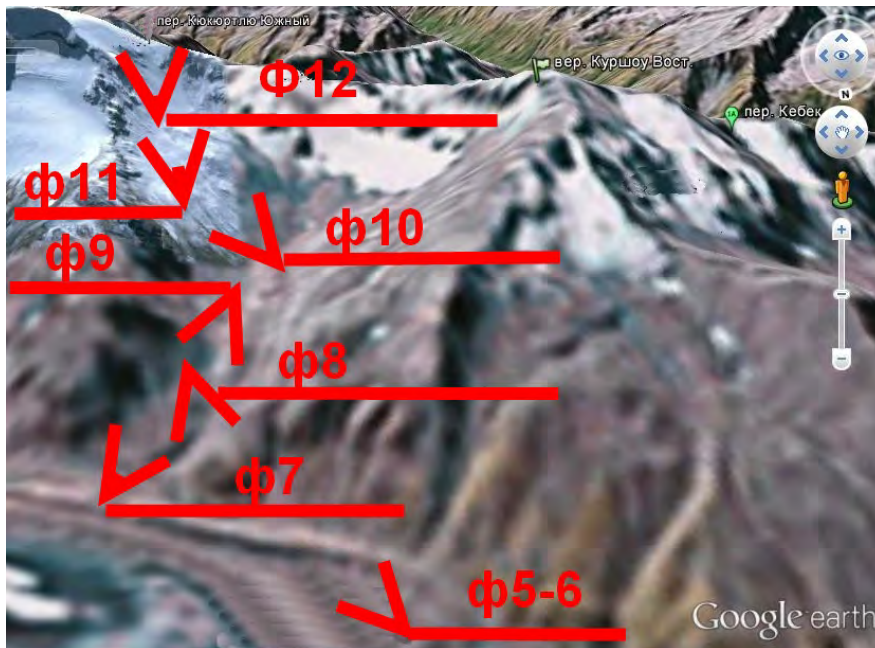

Схема 1. Підйом на пер. Кюкюртлю Півд.

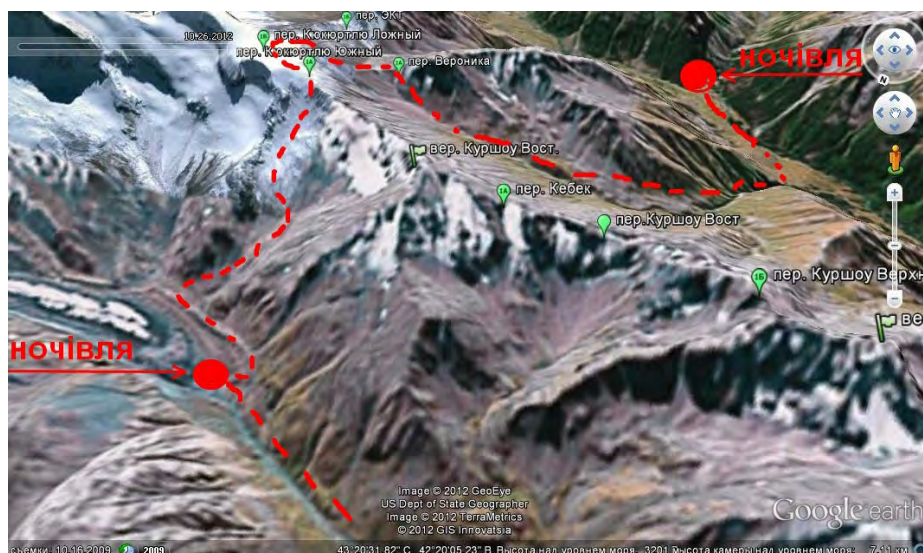

Схема 2. Рух крізь пер. Кюкюртлю Півд.

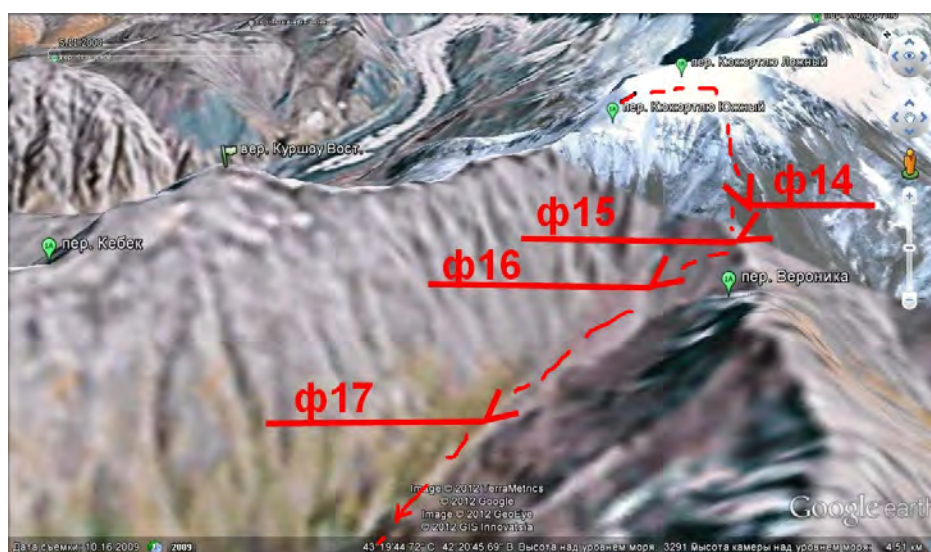

Схема 3. Спуск з пер. Кюкюртлю Півд.

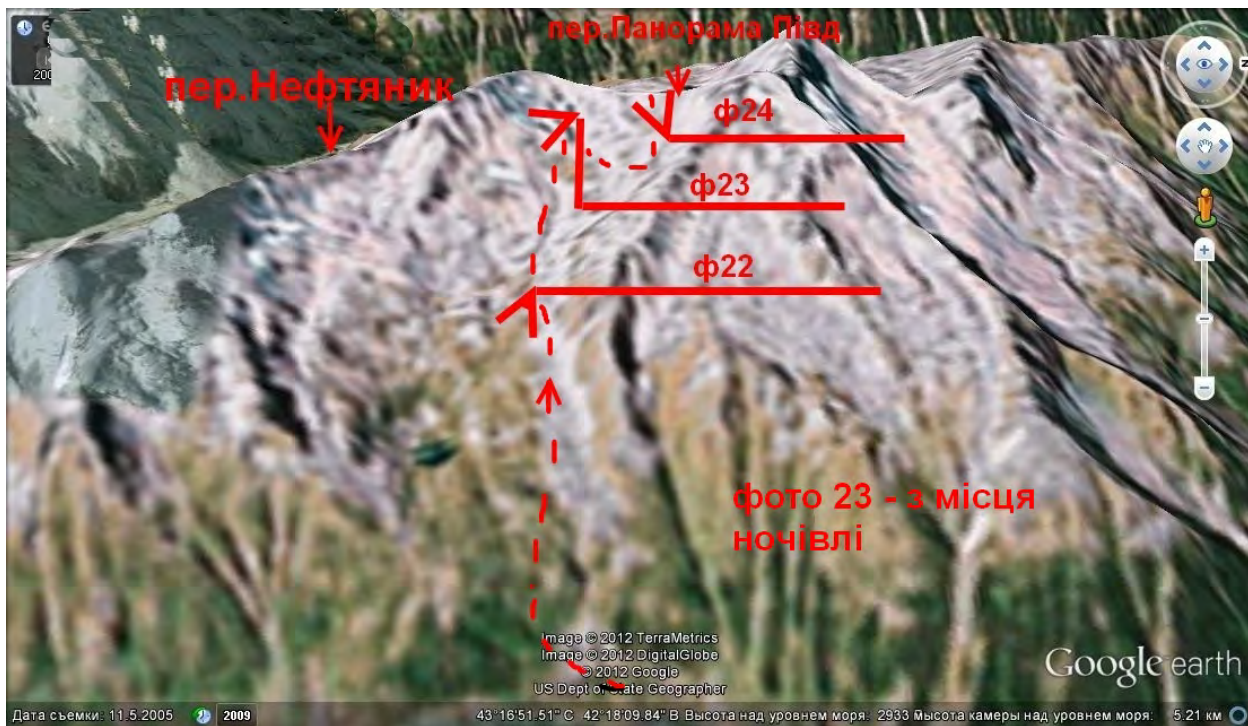

Схема 4. Підйом на пер. Панорамний Півд.

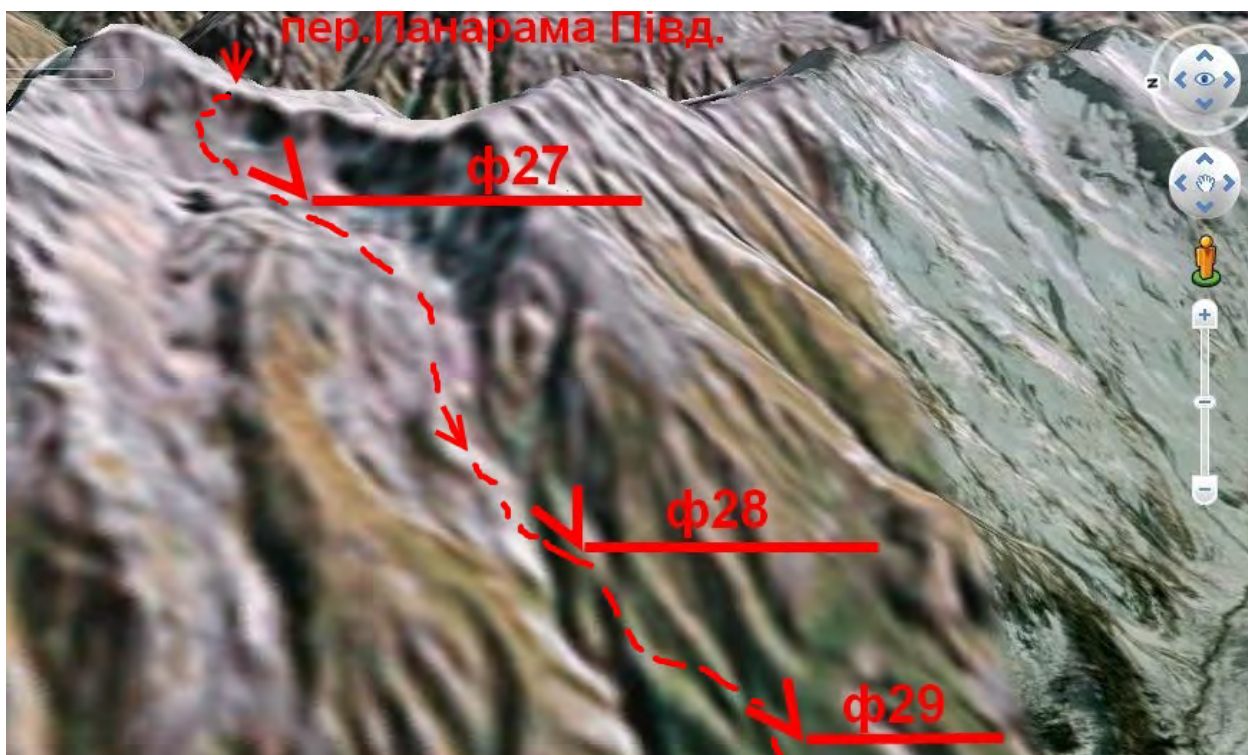

Схема 5. Спуск з пер. Панорамний Півд.

Схема 6. Підйом на пер. Доломіти Півн.

Схема 7. Спуск з пер. Доломіти Півн.

Схема 8. Підйом на пер. Джалпакол Півд.

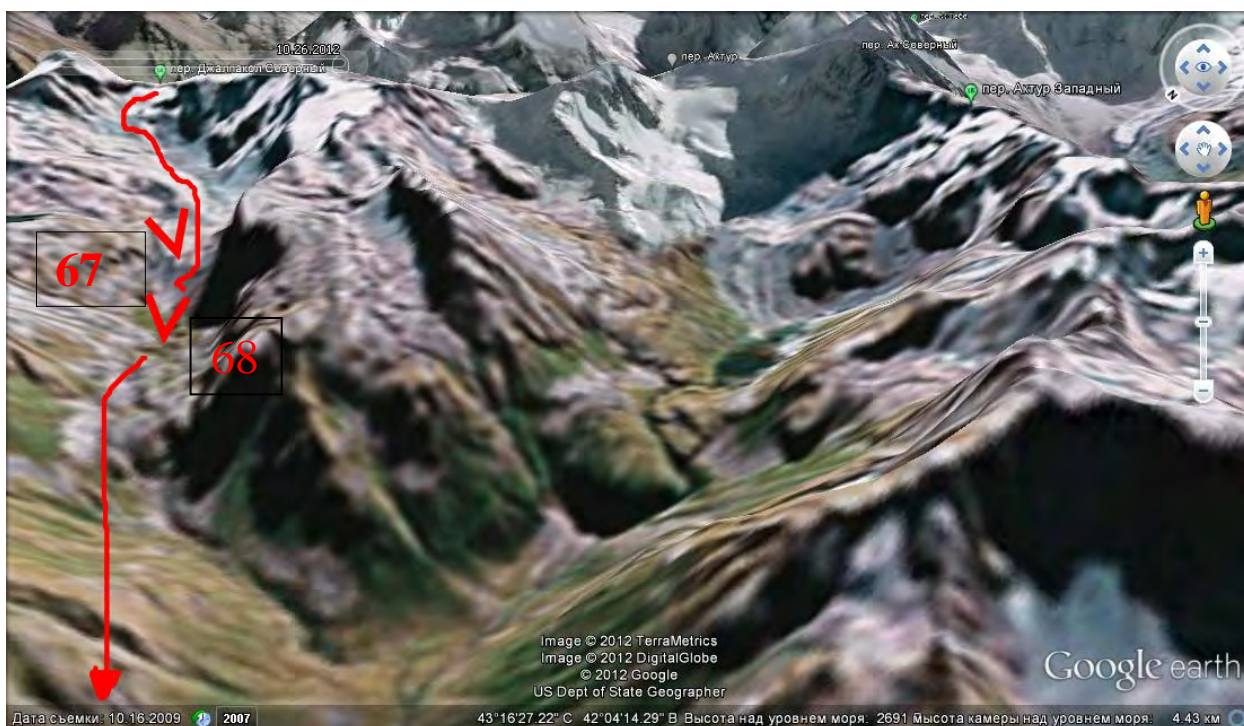

Схема 9. Спуск з пер. Джалпакол Півд.

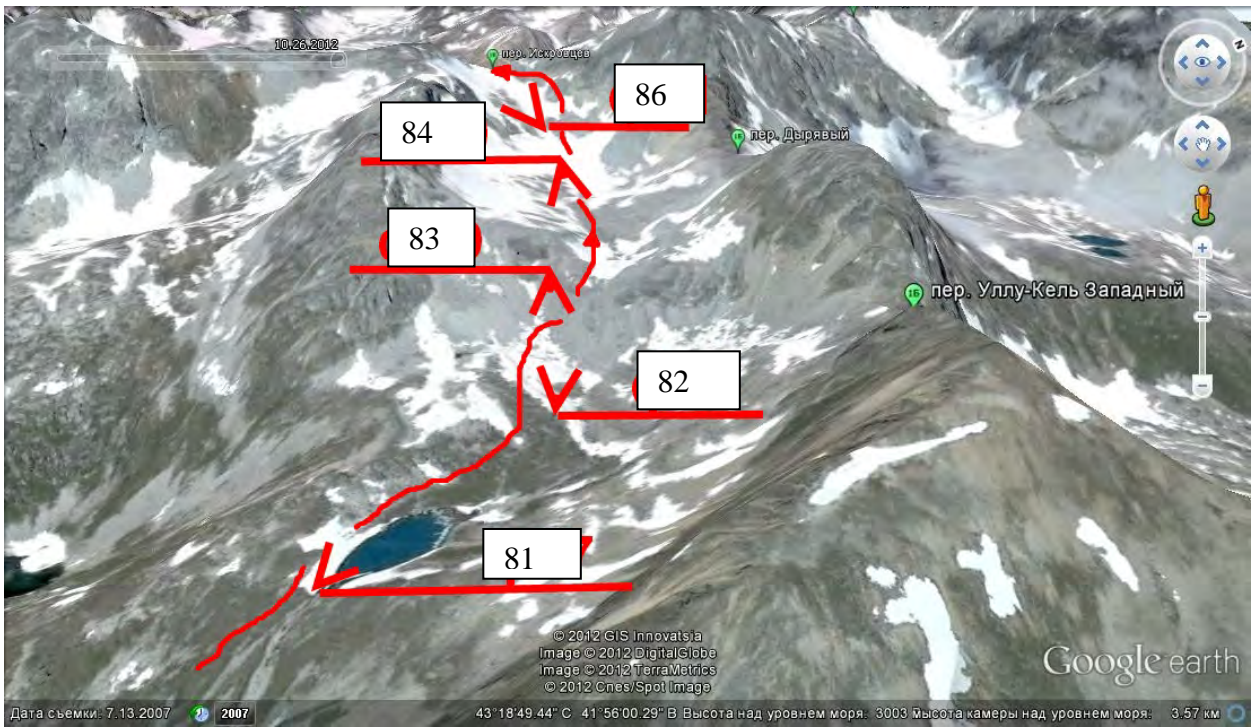

Схема 10. Підйом на пер. Іскрівців.

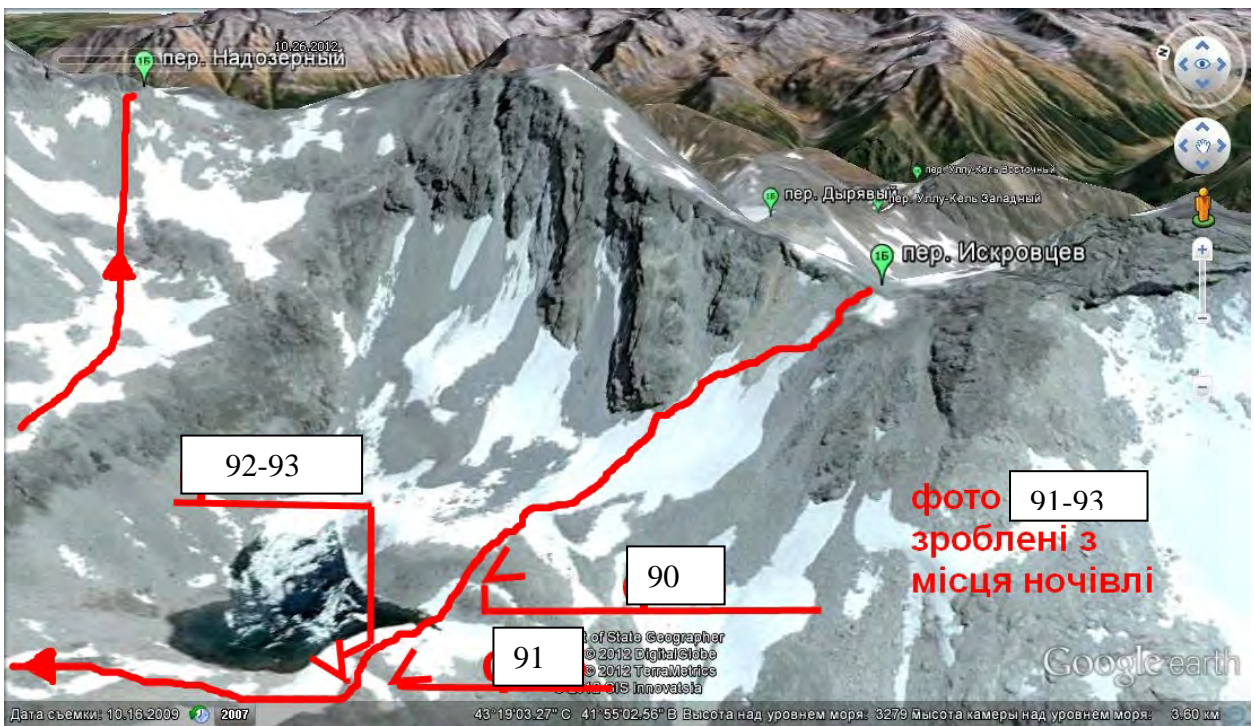

Схема 11. Спуск з пер. Іскрівців - підйом на пер. Надозерний

Схема 11. Спуск з пер. Надозерний.

5. Ф О Т О З В І Т

Фото №1. В аулі Хурзук.

Фото № 2. Перша ночівля походу.

Район пер.Балкбаші

Фото №3. В долині Уллу-Хурзук.

Фото № 4. В долині Кюкюртлю.

Фото № 5. Ночівля у долині Кюкюртлю. Позаду перевал Кольцевий

Фото № 6. Шлях по долині Кюкюртлю мореною льод. Кюкюртлю.

Фото №7. Вхід у нижній цирк пер. Кюкюртлю Південний. Синя лінія – варіант руху.

Фото №8. Пер. Кольцевий з нижнього цирку пер. Кюкюртлю Південний.

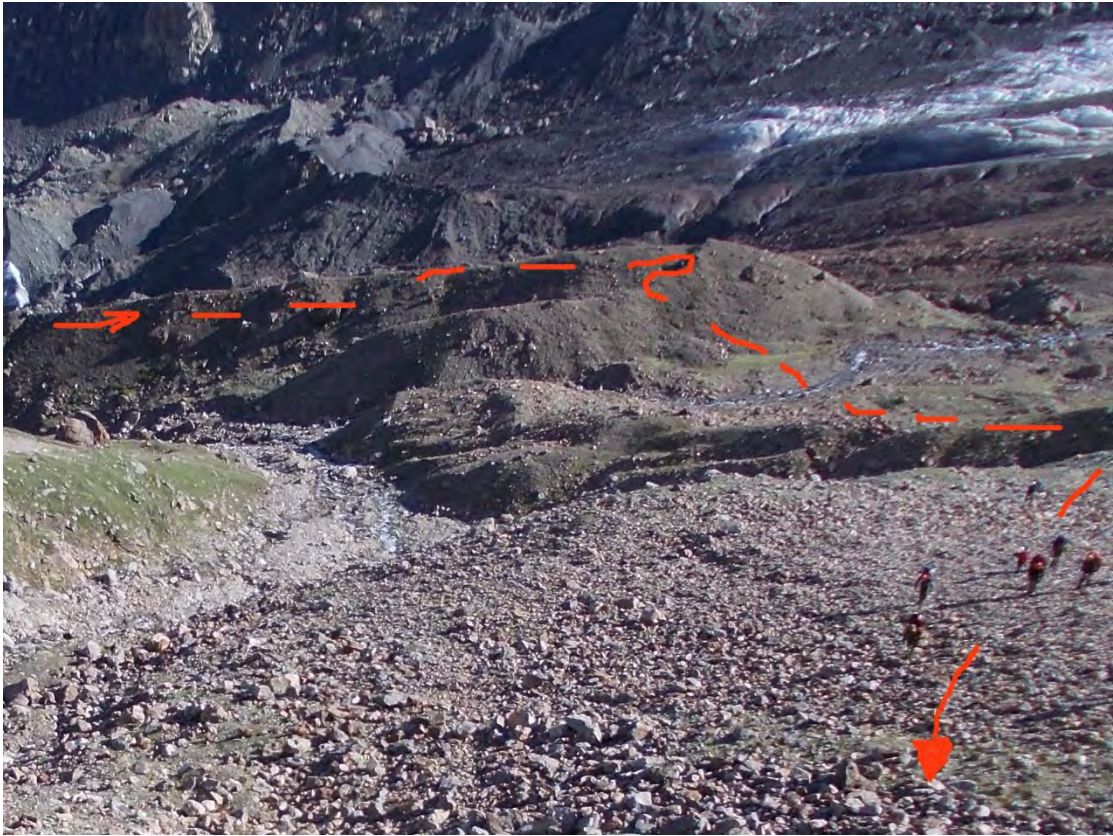

Фото №9. Долина Кюкюртлю з нижнього цирку пер. Кюкюртлю Південний.

Фото №10. Шлях до пер. Кюкюртлю Південний з нижнього цирку.

Фото №11. Верхній цирк пер. Кюкюртлю Південний.

Фото №12. Перевальний зліт Кюкюртлю Південний.

Фото №13. На перевалі Кюкюртлю Південний.

Фото №14. Шлях спуску з пер. Кюкюртлю Південний
на пер. Вероніка.

Фото №15. На перевалі Вероніка.

Фото №16. Спуск з пер. Вероніка в долину Ак-Баши.

Фото №17. Шлях спуску по долині Ак-Баши.

Фото №18. Великоблочні морени Ак-Баши.

Фото №19. Пошук стежки у руслі першого струмка.

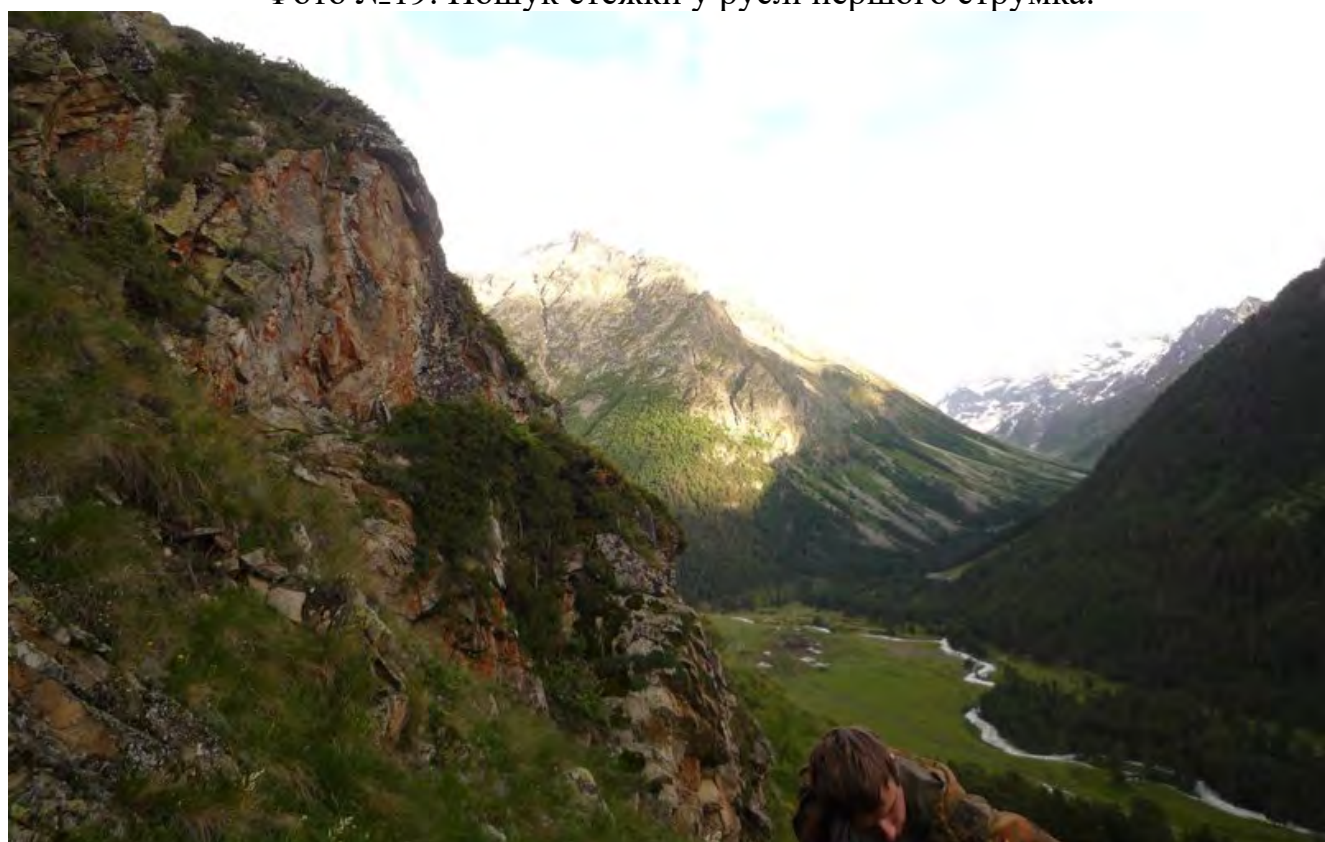

Фото №20. На обрії гирлової ступені долини Ак-Баші.
В долині – Ворошилівські коші.

Фото №21. Шлях спуску з гирлової щаблини
Ак-Баши в дол. Уллу-Кам

Фото №22. Шлях спуску з долини Ак-Баши
в долину Уллу-Кам.

Фото №23. В долині Кічкінеколу.

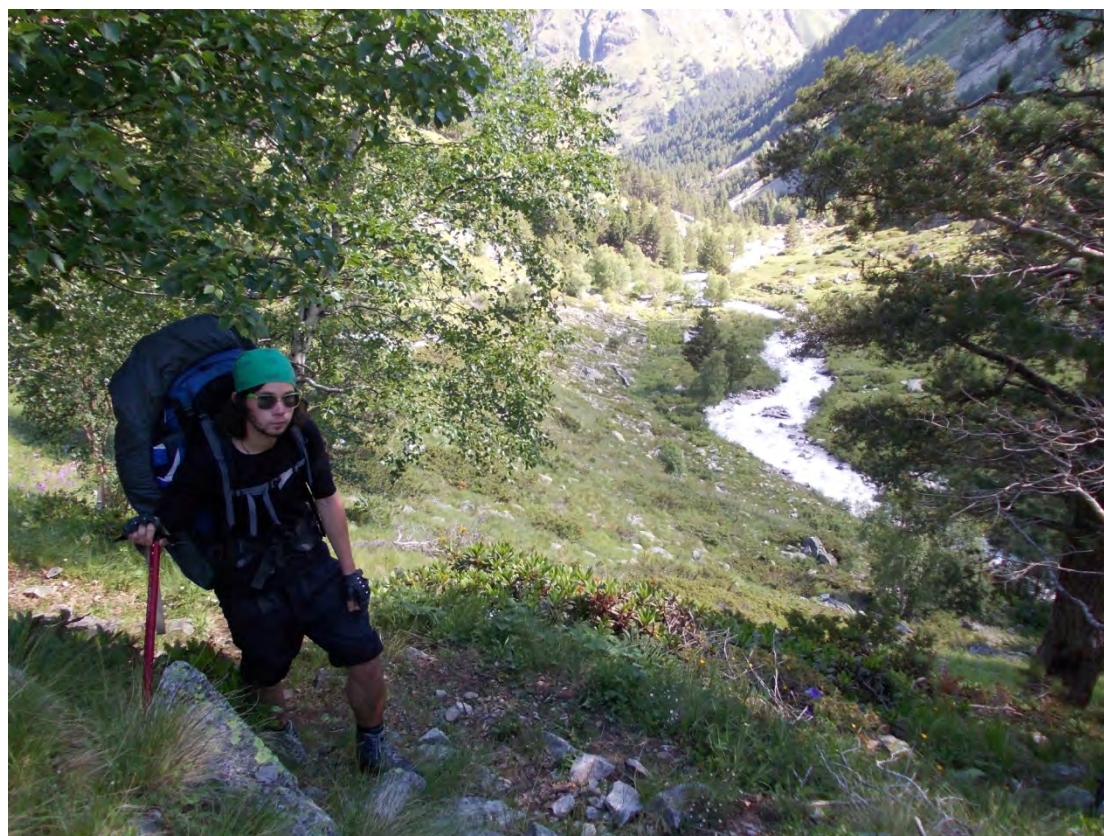

Фото №24. Початок підйому з долини Кічкінеколу до пер. Панорамний.

Фото №25. Озеро нижнього цирку пер. Нефтянник-Панорамний.

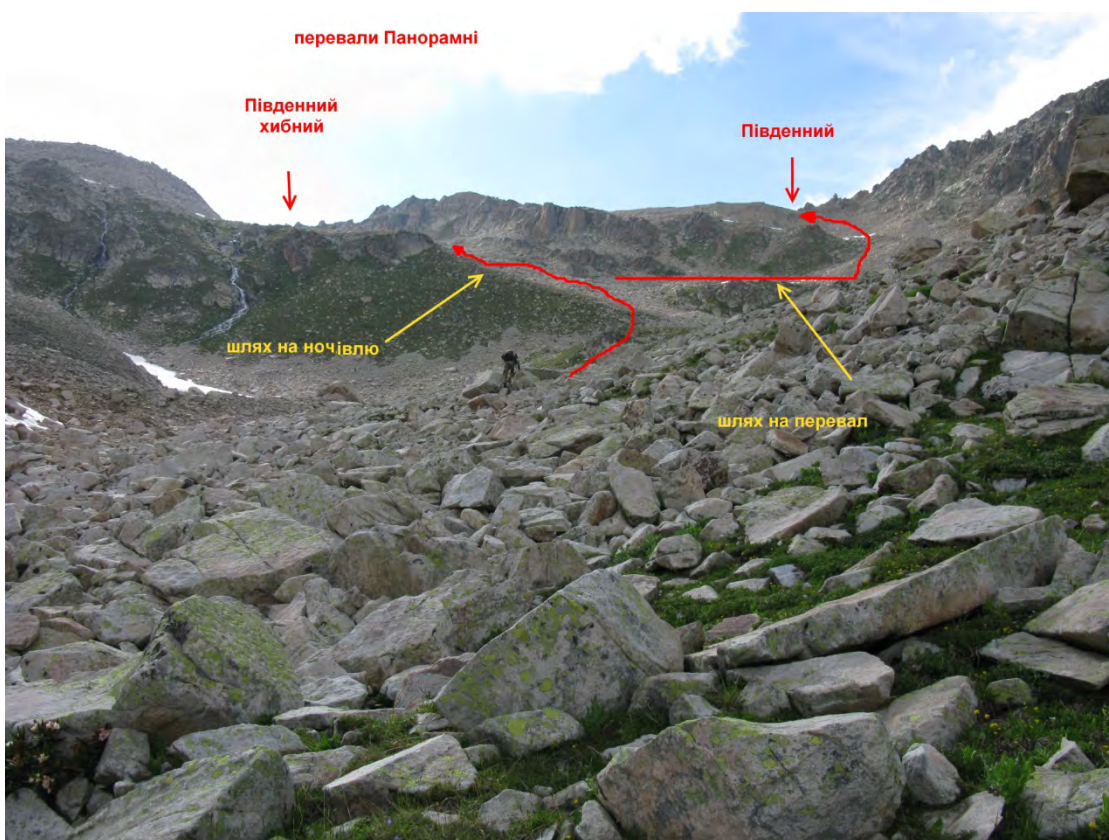

Фото №26. Пер. Панорамний зі сторони долини Кічкінекол Східний.

Фото №27. Місце ночівлі у сусідньому цирку пер. Панорамний.

Фото №28. Перевальний зліт пер. Панорамний з Кічкінеколу.

Фото №29. Шлях спуску з пер. Панорамний
в долину Чиріколу.

Фото №30. На перевалі Панорамний Південний.

Фото №31. Перевальний зліт
пер. Панорамний Півд. з Чиріколу.

Фото №32. Шлях спуску з пер. Панорамний Південний
в напрямку долини Чирікол.

Фото №33. Шлях спуску з пер. Панорамний Південний
в долину Чиріколу гребнем давньої морени.

Фото №34. Шлях спуску з пер. Панорамний Південний
в долину Чиріколу.

Фото №35. Міст через р. Чирікол.

Фото №36. Переправа через річку з цирку
Північних Доломітів.

Фото №37. Початок підйому на пер. Півн. Доломіти з долини Чирікол.

Фото №38. Обхід баранячих лобів на підйомі до пер. Північні Доломіти з долини Чиріколу.

Фото №39. По моренах до пер. Доломіти Півн.

Фото №40. Вхід до верхнього цирку пер. Доломіти Півн.

Фото №41. Місце днювання під пер. Північні Доломіти.

Фото №42. Траверс-підйом лівого по ходу борту долини при підході під перевальний зліт Північних Доломітів.

Фото №43. Пер. Доломіти Півн. з Чиріколу.

Фото №44. Перевальний зліт Півн. Доломітів з Чиріколу.

Фото №45. Перевальний зліт Північних Доломітів – коса полиця.

Фото №46. Вихід косою полицею на пер. Північні Доломіти.

Фото №47. До перевалу Північні Доломіти 50м.

Фото №48. Дві ділянки перил підйому на пер. Північні Доломіти.

Фото №49. На гребені перевалу Північні Доломіти.

Фото №50. На перевалі Північні Доломіти.

Фото №51. Вид з пер. Північні Доломіти в сторону долини Узункол.

Фото №52. Верхній Цирк перевалу Північні Доломіти.

Фото №53. Нижній цирк перевалу Північні Доломіти.

Фото №54. Спуск з Чацьких ночівель.

Фото №55. Вид на лівий борт долини Морди при спуску з пер. Північні Доломіти.

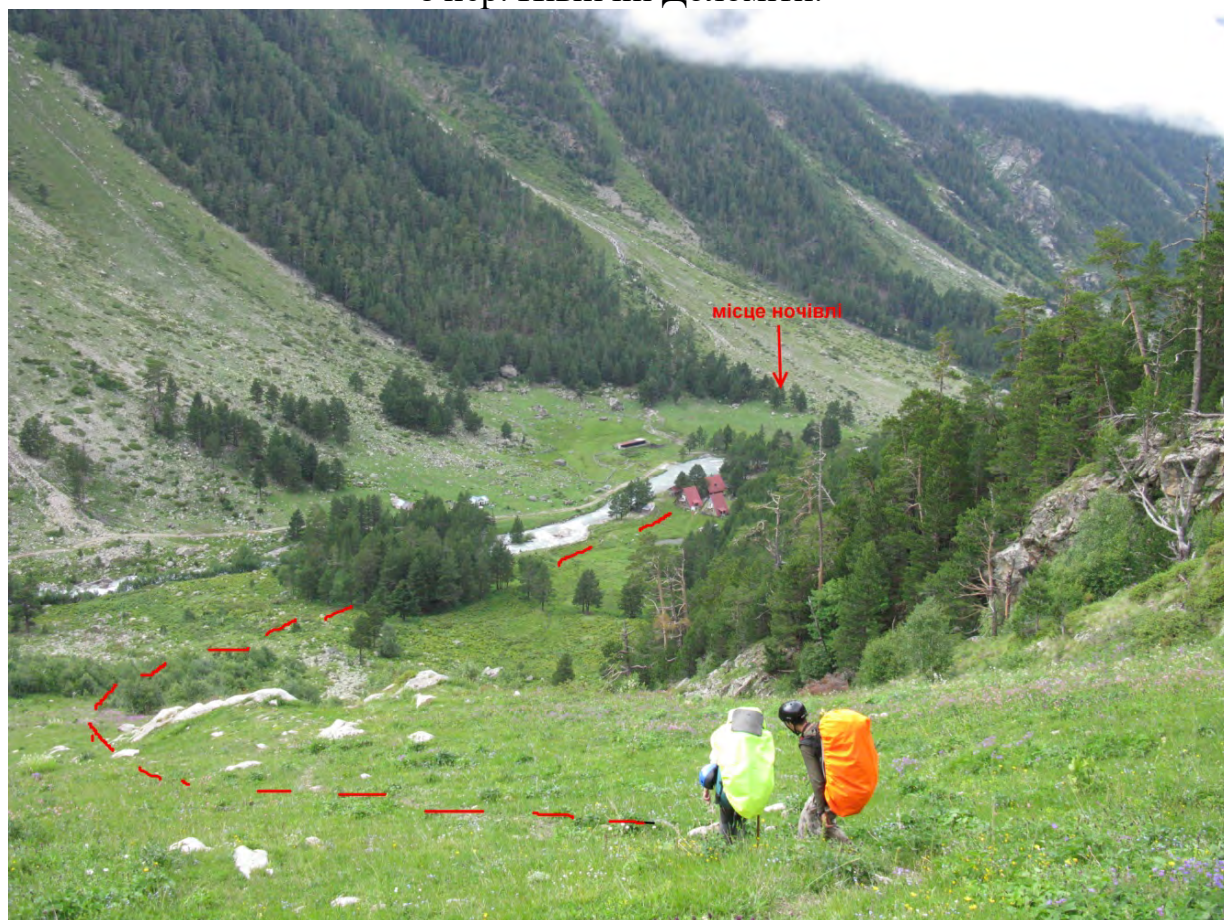

Фото №56. Спуск до а/т Узункол.

Фото №57. Біля альптабору «Узункол».

Фото №58. Міст через річку Морди.

Фото №59. Верхів'я долини Морди та початок підйому на перевали Актур та Джалпакол.

Фото №60. Початок підйому до пер. Джалпакол Південний з долини Морди.

Фото №61. Підйом на пер. Джалпакол Півд.
з долини Морди.

Фото №62. Табір з місця розвідки ночівель «аеродром»

Фото №63. За гребнем – ночівлі «аеродром».

Фото №64. Пер. Джалпакол Півд. з Морди (по матеріалам Інтернету).

Фото №65. На перевалі Джалпакол Південний.

Фото №66. Шлях виходу на пер. Джалпакол Південний з долини Морди («аеродром»).

Фото №67. Під перевалом Джалпакол Південний.

Фото №68. Шлях спуску з пер. Джалпакол Південний
в долину Джалпаколу.

Фото №69. Перехід річки з цирку Актур

Фото №70. Шлях обходу баранячих лобів при спуску в долину Джалпаколу.

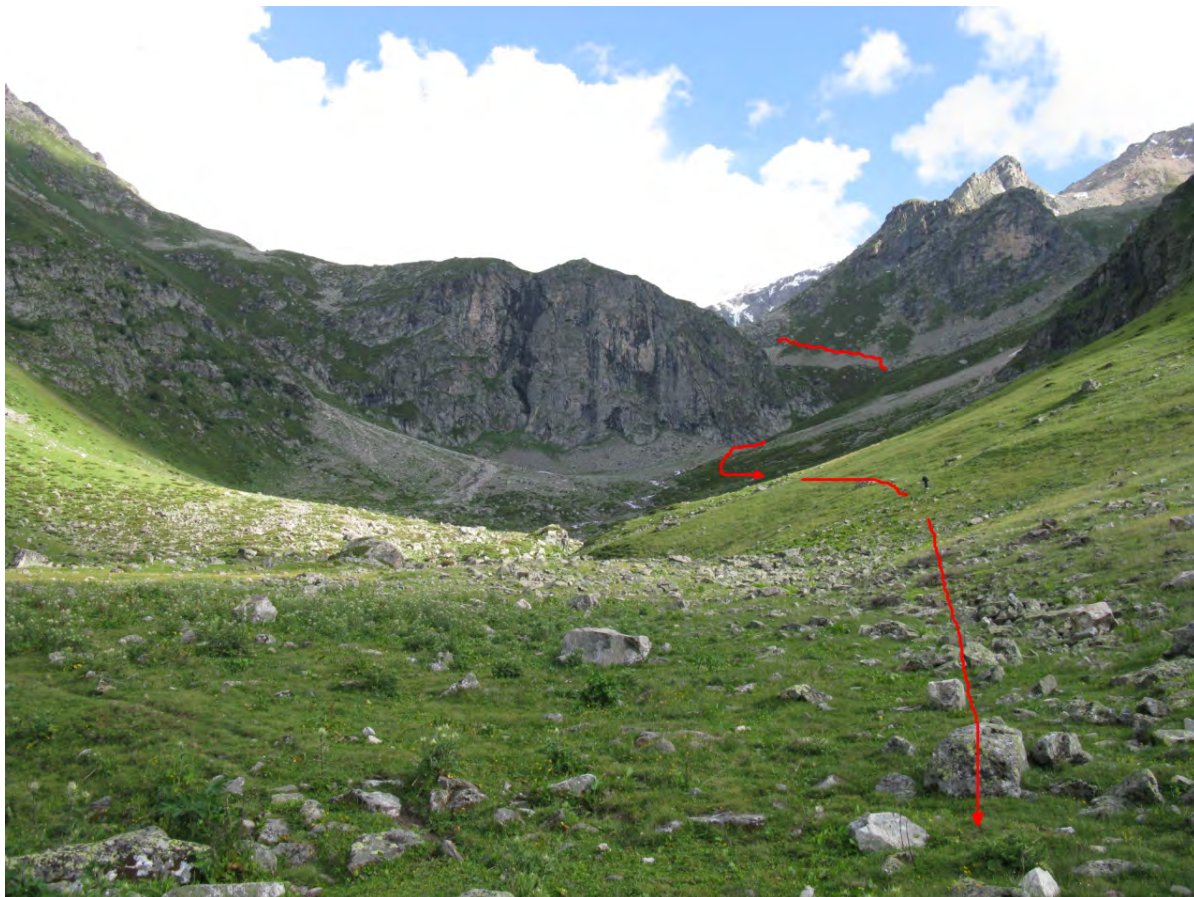

Фото №71. Верхів'я долини Джалпакол.

Фото №72. Міст через р. Джалпакол.

Фото №73. Міст через р. Гондарай біля коша – місце спуску з дол. Джалпаколу в дол. Гондараю.

Фото №74. Джерело нарзану в долині Махару.

Фото №75. Прикордонна застава в долині Махару.

Фото №76. Коші на р. Трьохозерній.

Фото №77. Початок підйому до пер. Іскровців від кошари.

Фото №78. Стежка траверсом лівого борту долини Трьохозерна.

Фото №79. Підйом вздовж лівого струмка Трьохозерної.

Фото №80. Шлях підйому до озера під пер. Уллу-Кель Західний.

Фото №81. Шлях в верхній цирк пер. Іскрівцев від озера.

Фото №82. Повз пер. Уллу-Кель Західний в верхній цирк Іскрівців.

Фото №83. Підйом у верхній цирк пер. Іскрівців з долини р. Трьохозерна.

Фото №84. Висяча долинка перед верхнім цирком Іскрівців.

Фото №85. Шлях до верхнього цирку пер. Іскрівців.

Фото №86. Перевальний зліт Іскрівців з Трьохозерної.

Фото №87. Пер. Іскрівців.

Фото №88. Вихід на пер. Іскрівців

Фото №89. На пер. Іскрівців. Позаду - підкова Муруджу.

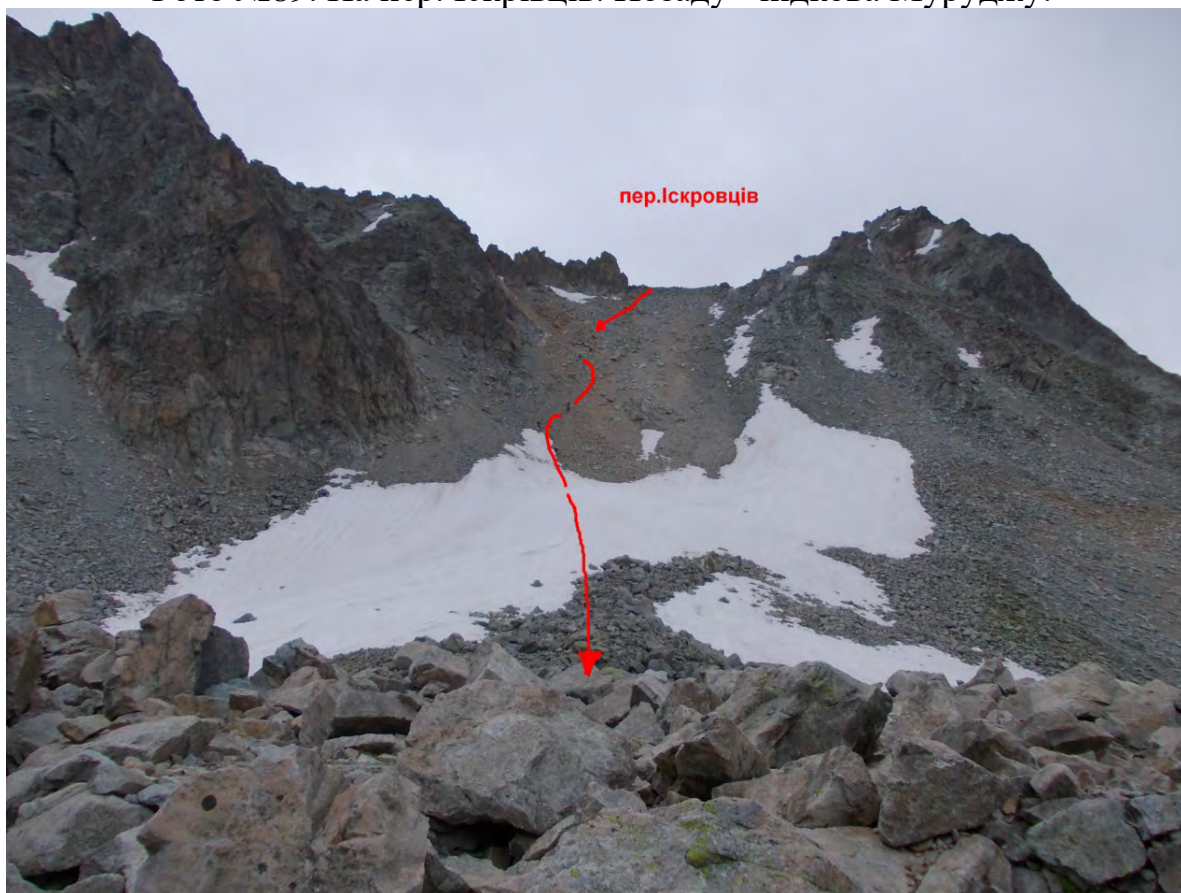

Фото №90. Шлях спуску з пер. Іскрівців в напрямку долини Дауту.

Фото №91. Місце ночівлі під пер. Іскрівців-Надозерний.

Фото №92. Підхід навколо озера до пер. Надозерний з долини Дауту.

Фото №93. Перевал Надозерний з долини Дауту.

Фото №94. Перевальний зліт Надозерного з Дауту.

Фото №95. Перша ділянка спуску з пер. Надозерний в дол. Кічкінеколу.

Фото №96. перевал Надозерний з першої станції спуску.

Фото №97. Спуск з пер. Надозерний в дол. Уллу-Кель.

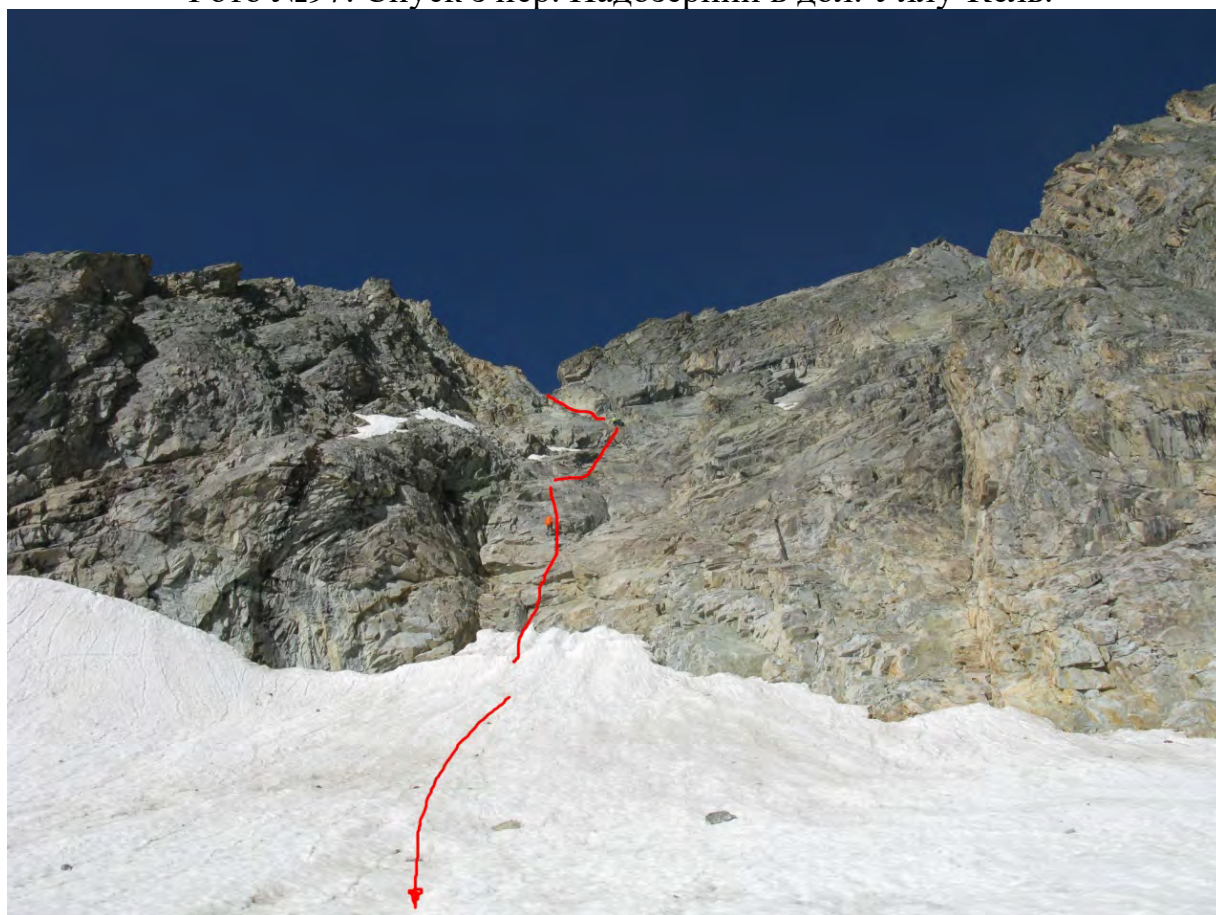

Фото №98. Пер. Надозерний з долини Уллу-Кель.

Фото №99. Уллу-Кель з верхнього цирку пер. Надозерний.

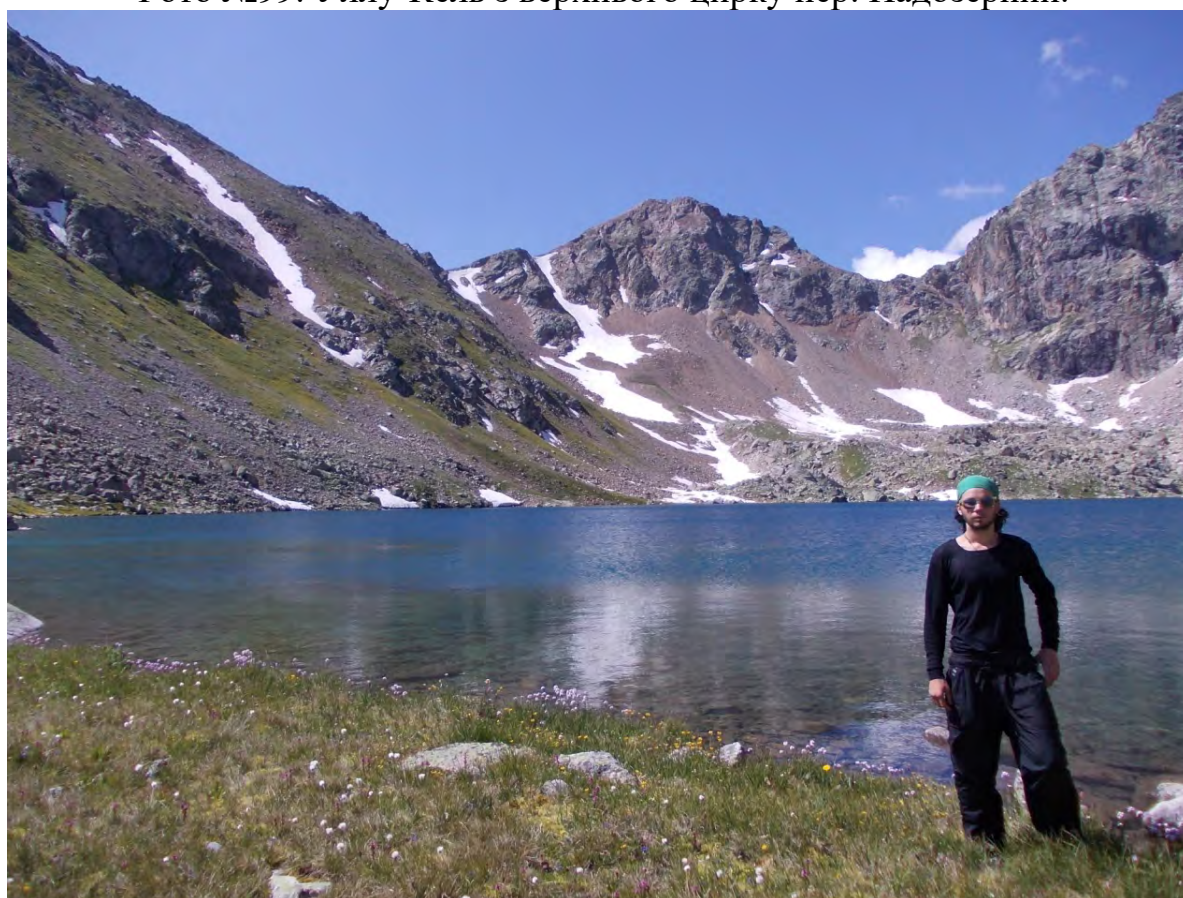

Фото №100. Озеро Уллу-Кель.

Фото №101. Верхівья долини Кічкінекол Уллу-Кельський.

Фото №102. Долина Кічкінекол Уллу-Кельський.

Фото №103. Ночівля в долині Учкулану – завтра додому.

Фото №104. Фінішна крапка.

6. Краєзнавча
робота

Іслам у Карачаєво-Черкеській Республіці (кін. ХХ- ХХІ вв.)

Актуальність дослідження пропонованої теми пояснюється тим, що вона дає можливість більш докладно проаналізувати вивчення взаємодії релігії та національних (міжнаціональних) відносин, що дуже важливо для розуміння стану і перспектив розвитку етнополітичних і федеративних відносин у сучасній Росії, становлення національної та віросповідної політики.

Можна виділити авторів, які зробили величезний внесок у наукову розробку вивчення ісламу в Карачаєво-Черкеській республіці. До таких дослідників відносяться І. П. Добаєв, Ярликапов А. А., Кратов Є. В. і Кратова Н. В., Ляужева С. А. та інші.

У роботах дослідників найбільш повно відбита специфіка ісламу в регіоні, особливості його розвитку, дана характеристика радикальним течіям в ісламі, відбита специфіка ісламу і його взаємодія з радикалізованими течіями.

Географічно Карачаєво-Черкеська Республіка (КЧР) розташована в західній частині Північного Кавказу, де, як відомо, вплив ісламу не настільки сильний, як на його сході. Проте, ця республіка може однозначно вважатися мусульманською. Вона типова з погляду релігійних процесів, що відбуваються в ній. Разом з тим КЧР удалося уникнути гострих соціально-політичних ситуацій, які мали місце на сусідніх територіях.

Причиною цьому може бути те, що в Карачаєво-Черкесії під впливом різних факторів сформувалася специфічна форма ісламу. Ключовою типовою рисою даної форми побутування мусульманського віровчення є наявність у ньому ряду моментів, не відповідних до базових імперативів ісламу, що обумовлене, насамперед, змішанням у ньому суцільно ісламських норм і народних традицій, найчастіше йому суперечних. Вона сполучає в собі два ключові елементи – ритуал і внутрішню віру (іман), ігноруючи при цьому філософський, метафізичний, ідейний зміст ісламу. У побутовій версії ісламу досягнення ортодоксальної мусульманської думки, духовної і політико-правової культури залишаються незатребуваними. Тому він не може вважатися по своїй суті повнокровним інтелектуальним ісламом.

В 80- 90-х рр. XX в. етнополітичні процеси придбали різноманітні форми. Створювалися національні культурні суспільства, рухи, асоціації, земляцтва. Національні автономії перетворилися в самостійні республіки в складі Російської Федерації. Усі ці процеси йшли під гаслами національного відродження і апеляції до релігії як джерела національних цінностей.

У цей же період значне поширення одержали міжетнічні та внутрішньоетнічні конфлікти на Північному Кавказі. Гострий характер придбала боротьба всередині республік між місцевими органами влади і національно-політичними рухами (партіями) із приводу державного устрою. Усі ці етнополітичні процеси проходили на тлі помітного росту активності мусульманських організацій, рухів, які все більшою мірою проявляли себе як сили, що здійснюють відчутний вплив на етнополітичну обстановку в країні.

Особливо негативну роль в етнополітичних процесах зіграли нові для Північного Кавказу радикальні ісламські рухи і вчення, що поширилися в 80- 90-х рр. XX в. такі як «ісламський фундаменталізм», «ісламізм», «салафізм», «ваххабізм». Вони значно підсилювали негативні тенденції етнонаціональних відносин, що створювало погрозу подальшого росту сепаратистських настроїв.

Перебудова і демократизація російського суспільства привели до того, що змінилося і відношення до релігії та релігійних організацій з боку державної влади. В 1990 р. був прийнятий Закон СРСР « Про волю совісті», потім Закон Російської Федерації « Про свободу віросповідання», а в 1997 р. – новий федеральний закон «Про волю совісті та релігійних об'єднань».

90-ті роки XX століття ознаменувалися боротьбою за незалежність республік Північного Кавказу. На тлі Першої (1994-1996) і Другий (1999-2009) Чеченських війн, подальших сепаратистських рухів у сусідніх республіках (Кабардино-Балкарії, Дагестані, Інгушетії) і пов'язаних із цим подіями, Карачаєво-Черкесія була залучена в релігійно-політичну гру. Усе це вплинуло не тільки на розвиток в Карачаєво-Черкеській Республіці ідей сепаратизму, але й на виникнення екстремістських поглядів мусульман. З початку 2000-х у КЧР яскраво проявляються основні структурні одиниці ісламістів, очолювані аміром (еміром),

групи-громади («джамаати»), які, як правило, повністю збігаються з військовою організацією бойовиків. Джамаати займаються мілітаризацією регіону та подальшими терористичними діями на території Москви, а також північно-кавказької області та інших міст Росії.

Релігійна свідомість горців-мусульман сьогодні представлена лише двома його типами: традиційним, що тяжіють до фундаменталізму, і екстремісько-ваххабитським.

Головним діючим суб'єктом на північнокавказькому ісламському полі виступає традиційний іслам. Офіційний іслам у пострадянський період на хвилі «возрожденчества» неухильно політизуються і одночасно, втрачаючи авторитет, дистанціюється від рядових віруючих, що веде до його ослаблення.

В республіках Північного Кавказу традиційний іслам офіційно представляють Духовні керування мусульман (муфтияти). Муфтияти формально об'єднані в одну структуру: Координаційний центр мусульман Північного Кавказу. Однак реально ці офіційні структури не контролюють усі ісламські громади регіону. В рамках проведення боротьби з проникненням ідеології ісламського екстремізму російська влада йде на серйозні обмеження багатьох мусульманських інститутів. Для запобігання фінансуванню радикальних ісламістів була згорнута діяльність практично всіх ісламських благодійних організацій. Це привело до погіршення фінансового стану ісламських громад і згортанню багатьох благодійних і просвітницьких програм.

З інтерв'ю з ректором Карачаєво-Черкеського Ісламського інституту Ісмаїлом-Хаджі Бостановим стає зрозуміло, що фінансується інститут практично тільки на благодійних внесках. Після інтерв'ю його вбивають восени 2009.

Зону впливу традиційного ісламу намагаються зайняти інші суб'єкти, можна сказати біляісламські. Серед них - «ісламські», партії та рухи, а також радикальні ісламістські організації, що стали відомими в регіоні як «ваххабітські».

Склад сепаратистських джамаатів різноманітний. Основою їх є мусульманська молодь регіону. До 1993 р. у зв'язку з поверненням у республіки Північного Кавказу молодих мусульман, що одержали релігійну освіту за кордоном (за

приблизними даними, протягом 1990-х рр. більш 4-х тисяч молодих людей отримало ісламську освіту за кордоном. Їхня наступна після повернення на батьківщину діяльність, як правило, входить у суперечність із традиційним на Північному Кавказі ісламом, знову починають створюватися молодіжні мережні структури, оформлені у вигляді «джамаатів».

У пропагандистських цілях сепаратисти виділяють як особливі підрозділи так звані «батальйони», організовані за етнічною ознакою. Так з'явилися «Ногайський», «Карачаївський», інші етнічні батальйони.

Основу віровчення ваххабітів становить вимога всебічного проведення в життя принципу тавхіда (єдинобожжя). Ця вимога сходить до розумінню даного принципу з досить твердими обмеженнями. Ідеологи ваххабізму відводять одне із провідних місць джихаду, що розуміється однозначно як збройна боротьба за віру. При цьому вони вважають, що сьогодні джихад обов'язково ухвалює форму збройної боротьби проти ворогів ісламу. Серед ісламістів регіону також широке ходіння має концепція обвинувачення в невір'ї та відході від миру, яка дозволяє повідомляти джихад також і мусульманам Північного Кавказу, що не підтримують сепаратистів.

Найбільшого розвитку неоваххабізм, як і в цілому ісламізованість населення, досягається в східній частині Північного Кавказу, чому є численні вагомні підстави. Прихильники «чистого ісламу» тут не визнають авторитету суфійських шейхів, в ім'я строгого єдинобожжя вводять характерний для суфізму культ святих і відвідування їх могил, сплату надзвичайного калиму за наречену, дорогі поминки й т.п. Одночасно прихильники цього плину різко критикують «офіційне» духівництво, обвинувачуючи його в конформізмі стосовно світської влади.

Для Росії проблема ісламу та ісламського фактору має найважливіше внутрішнє і зовнішньополітичне значення, оскільки вона історично пов'язана з мусульманським миром. Всередині країни мусульманське населення є другою по чисельності, після православно-християнського, релігійною групою. Крім того, будучи полі конфесіональною країною із численною мусульманською громадою, Росія безпосередньо має кордони із ісламськими республіками колишнього

Радянського Союзу та мусульманськими державами Близького і Середнього Сходу. Це актуально тим, що Росія в останнє десятиліття фактично стала об'єктом експансії ісламського екстремізму. Це пов'язане, насамперед, з тим, що на південних кордонах Росія оточена так званим «мусульманським поясом», що представляє, говорячи мовою геополітики, «ісламську дугу нестабільності», у державах якої в останнє десятиліття значну активність проявляють суспільно-політичні сили та збройні угруповання, що активно використовують ісламські гасла. Вони у своїй сукупності й представляють сучасний радикальний ісламський рух. Як відомо, політичною практикою екстремістів завжди був, є й, як видно, буде тероризм; у випадку з релігійно-політичним екстремізмом – тероризм, що прикривається ісламом. На Північному Кавказі, не припиняють діяти націонал-радикали, а часом і просто кримінальні, бандитські групи, які найчастіше, змикаючись з ісламськими екстремістами, створюють тут серйозну соціально-політичну напруженість. Слід підкреслити, що «радикальний іслам» у жодному разі не можна ототожнювати з ісламом взагалі, з його напрямками (суннізм, шиїзм), ідейними плинами (традиціоналізм, модернізм і фундаменталізм) і розмовами.

Розуміння ісламістських підстав нинішньої ідеології сепаратистів Північного Кавказу дуже важливо для розуміння цілей і завдань цього руху. Сьогодні вони воюють не за незалежність Чечні, Інгушетії, Кабардино-Балкарії або Дагестану від Росії, а за руйнування «безбожної імперії», як вони називають Росію, і створення на Північному Кавказі території, що перебуває під керуванням на основі шаріату, яке стало б однією з основ для об'єднання всіх мусульман миру в єдиний політичний простір. Національність людини не має для них значення, вони знають тільки одну націю – ісламську.

Так на судовому процесі навесні 2002 р., на якому предстали релігійні екстремісти, що виношували плани перевороту в Карачаєво-Черкесії, пролунало обвинувачення в тому, що члени цих організацій ставили своєю метою створення так званої ісламської держави на Північному Кавказі.

Зрозуміло, що проблема ісламського екстремізму і тісно пов'язаного з ним сепаратизму на Північному Кавказі має тільки комплексний розв'язок: це й безумовне застосування сили, але й у чималому ступені позбавлення екстремістів соціальної бази через розвиток економіки, підвищення добробуту населення, розвиток нормального діалогу в ісламській громаді регіону через залучення до співробітництва значної частини мусульманської молоді, що відкидає екстремізм. Для нейтралізації настроїв протесту федеральна влада намагається проводити зміну еліт у республіках, а також показати рішучість боротися з тотальною корупцією та неефективністю місцевої економіки. Зміна глав республік у Дагестані, Адигеї Кабардино-Балкарії, показові акції проти корупціонерів, розвиток туризму та проведення інших економічних проєктів позитивно сприймаються місцевим населенням, але проблем настільки багато і вони настільки масштабні, що косметичних заходів явно недостатньо. На Північному Кавказі необхідні системні реформи, зважитися на які в сучасних умовах федеральному центру дуже важко.

Значною проблемою є також вироблення загальногромадянської ідентичності: зростання у Росії антикавказьких настроїв досить болісно сприймається в першу чергу мусульманською молоддю. Інтеграція мусульман Північного Кавказу в громадянське суспільство проводиться недостатньо рішуче і з великим запізненням.

Таким чином, на Північному Кавказі відбулася зміна ідеологічної основи сепаратистського руху. Почавшись як переважно націоналістичне на території Чечні, воно перейшло на релігійні ісламістські підстави. Сьогодні ряди сепаратистів поповнюють не тільки чеченці, але й представники інших народів Північного Кавказу, що воюють проти нинішньої влади в надії створити ісламську державу. Федеральні та місцеві влади змушено вирішувати поряд із соціально-економічними проблемами регіону також і проблему проникнення релігійного екстремізму, у першу чергу в молодіжне середовище.

Що стосується православ'я та ісламських вірувань – іслам Північно-Кавказького регіону прагне підірвати російське православне домінування хоча б на

своїй території. І це йому успішно вдається. Одне із самих гострих протиріч між ісламом і православ'ям полягає в тому, що іслам вимагає рівності із православ'ям у всій Росії (змінити герб РФ і т.д.), це вважається демократичним. Православний же мир виступає за продовження свого домінування - свого панування на своїй території і використовує для цього демократичні принципи, указуючи на кількісну більшість.

Коли мова йде про несумісність релігії та демократії в сучасній Росії, то питання ставиться не стільки про наявну збройну боротьбу прихильників салафізму з демократичним традиційним ісламом, скільки про гострі протиріччя в постійному хворобливому протистоянні з одного боку будь-якого ісламу і, з іншого боку, влади світсько-православної демократії.

Релігійний фактор в етнополітичних процесах у Північно-Кавказькому макрорегіоні формує особливе середовище міжгрупової взаємодії, яка випробовує на собі вплив не тільки міжконфесійних, але й внутрішньоконфесійних відносин, що обумовлює можливість внутрішньоетнічних протиріч, детермінованих релігійним фактором. Особливе місце тут займає одна із проблем, породжених ситуацією релігійного плюралізму, а саме те, що сам по собі релігійний плюралізм виявляється недостатнім у більш релігійних просторах, у яких іде процес агрегування еліт і мас по етнічних і релігійних підставах, тому що там є в наявності соціальні суб'єкти, які прагнуть затвердити власну ідентичність, також і релігією. Враховуючи це, можна зробити висновок про те, що значний вплив релігійного ісламського фактору на розвиток етнополітичних процесів на Північному Кавказі, найімовірніше, буде зберігатися ще в недалекому майбутньому.

У зв'язку з цим, з урахуванням накопиченого у світі досвіду щодо протидії поширенню ісламського фундаменталізму, представляється доцільним диференційовано підходити до самого радикального ісламу. З одного боку, необхідно залучати "помірних" до участі в політичній (в тому числі парламентській) боротьбі, інтегрувати їх у сферу економіки, органі управління всіх рівнів і т.п. при збереженні контролю з боку влади за діяльністю, яку вони

проводять, а з іншого боку - застосовувати тверді адміністративні і навіть репресивні заходи проти "ісламських" екстремістів.

Список використаних джерел і літератури.

- Дудова С.С. Ислам у народів Карачаево-Черкесии: традиции, современное состояние, тенденции развития: автореф. дис. на получение наук. степени канд. ист. наук: спец. 07.00.07 «Этнография этнология и антропология» / С.С. Дудова. - Карачаевск, в 2005 г.
- Кратов Е.В., Кратова Н.В. Ислам в Карачаево-черкесской Республике / Под редакцию проф. А.В. Малашенко. - М.: Логос, 2008. - 112 с. •
- Баширов Л.А. Ислам в контексте этнополитических процессов в современной России: автореф. дис. на получение наук. степени д-ри филос. наук: по спец. 09.00.13 «Религиоведение, философская антропология, философия культуры» / Л.А. Баширов. - Москва, в 2009 г. •
- Александр Щипкив. Во что верит Россия. Религиозные процессы в постперестроечной России. Курс лекций. — Спб.: РХГИ, 1998.
- И.П. Добаев. Тенденции в развитии исламского движения на юге России // Россия XXI. - №2. Москва, 2006. – С. 54-71 •
- Бэлла Ксалова. Исмаил Бостанов (Исламский институт, Карачаево-Черкесия): "Религия должна занять достойное место в жизни мусульман". [Электронный ресурс] / «Кавказский узел», 8 июля 2009. – Режим доступа к сайту: <http://40.kavkaz-uzel.ru/articles/159737> •
- Добаев И.П. Эволюция исламского движения на юге России в контексте социальных трансформаций в конце XX века – начала XXI.
- Институт религии и политики. [Электронный ресурс] / Институт религии и политики, 31.12.2007. – Режим доступа к журн.: <http://i-r-p.ru/page/stream-exchange/index-17496.html> •
- И.П.
- Добаев. Исламский радикализм: социальнофилософский анализ. Зросту-на-Дону: Издательство СКНЦ ВШ, 2002. - 120 с. •
- И. Я. Новицкий. Управление этнополитикой Северного Кавказа. Краснодар «Здравствуйте», 2011, стор. 270. С. 22-23. Я. Новицкий. Керування етнополітикою Північного Кавказу. Краснодар, «Здрастуйте», 2011, стор. 270.
- Добаев І. П. Північний Кавказ: традиціоналізм і радикалізм у сучасному ісламі // Світова економіка й міжнародні відносини. - 2001. - № 6. - с. 21-30.

7. Підсумки, висновки, рекомендації

Групою пройдено гірський похід 2 категорії складності в районі Західного Кавказу (Гвандра). Район дуже красивий (багато озер, водоспадів, джерел нарзану) і якнайкраще підходить для походів 1-3 категорії складності.

Групою пройдено 6 перевалів, з яких три перевали 1Б категорії складності. Пройдені різноманітні перешкоди – снігові та крижані схили, різні осипи, скельні ділянки. Маршрут пройдено по запланованому плану подорожі.

Враховуючи досвід походу минулого року нам вдалося пройти весь маршрут по запланованій нитці, незважаючи на психологічне перевантаження через несприятливу погоду.

Значним чинником для вдалого проходження гірського походу є акліматизація. Як показує практика, гірська хвороба починає проявлятися в підготовлених людей на висоті після 3000 метрів. У нашій подорожі висота перевалів становила в основному 3000-3500 метрів. Як можна побачити з нашого висотного графіку, звикання до висоти ми забезпечили плавним входом в гірський район – перший, нескладний перевал ми долали на 3 день подорожі, а перший перевал 1Б – на сьомий.

У період глобального потепління, практично на всьому Кавказі спостерігається сильне танення сніжно-льодового покриву та сильний відступ льодовиків. Це слід враховувати при плануванні походів і користуватися тільки свіжою інформацією – оперативна обстановка міняється буквально на очах.

Першу частину маршруту пройдено в умовах поганої погоди (мряка, хуртовина, град).

Група користувалася загальноприйнятою тактикою – підхід якнайближче до перевалу, розвідка (при необхідності), і наступного дня – вихід на перевал. Тому середня висота штурмових ночівель – близько 3000 м і всі перевали (крім Іскровців) пройдено в першій половині дня.

Необхідний відпочинок і заряд енергії дали днювання та напівднювання.

Кілька слів по матеріальному забезпеченню групи.

Загальновідома істина - враження про похід залежить багато в чому від рюкзака і зручного, надійного взуття. Оскільки всі учасники походу мають досвід

багатоденних походів, з рюкзаками проблем не було. Гарне гірське взуття вдалося придбати не всім, тому з потертостями довелося мати справу по ходу.

Прогрес невблаганно входить у туристський побут. Ми використовуємо термобілизну і термошкарпетки (дивуємося, як раніше без них?), палиці для трекінгу, мультітопливні пальники.

Зрозуміла справа, буржуйське спецпорядження перевершує наше на порядок: кішки, льодоруби, системи, залізо, (але це знову ж до розмови про гроші). Комфортні ночівлі забезпечували спальні мішки типу «Пінгвін» та «Тера-Інкогніта», намети виробництва «Мирон» та «Ханах». Намети в умовах високогір'я сильно збирають конденсат. Доводилося практично щодня на сонечку під час привалів підсушувати тенти.

Вище рівня альпійських луків практично не знімалися з голови каски.

Фотозйомка велася двома цифровими апаратами типу «Нікон».

Кілька разів для ремонту взуття здорово виручив ремнабір.

З аптечки – пішли вітаміни, креми від засмаги та опіків на сонці, мазі від герпеса, засіб від потертостей, проти простудні, загалом, як звичайно, нічого зверх норми.

Чарівною знахідкою для нас стала електрична сушарня.

Сушені овочі (морква, капуста, картопля, буряк, кабачки, цибуля) дозволили включити в раціон борщі. Відмовитися від тушонки дозволило сухе м'ясо та печінка, також підготовлені аналогічно сухим овочам.

Пісно б довелося без кетчупів і гірчиці.

Радувало, що періодично дістається «неучтьонка» у вигляді насіннячок, сушених кальмарів і рибок. Також регулярно нас радував «підніжний корм» у вигляді суниці. Нажаль, пастухи практично перестали виробляти айран.

Група рекомендує район Гвандри для походів 1-3 категорій складності. Дуже чудовий, красивий район.

Вдалих походів!

8. ДОДАТКИ

8.1 Особисте спорядження.

№	Назва	Кількість	Вес [г]
1.	Рюкзак	1 комплект	1500
2.	Ковдрик	1	550
3.	Сидушка	1	80
4.	Черевики	1 пара	1500
5.	"Фонаріки" (бахіли)	1 пара	200
6.	Кроссовки	1 пара	500
7.	Термобілизна	1	200
8.	Термошкарпетки ходові	2 пари	100
9.	Шкарпетки бавовняні спальні	1 пара	150
10.	Шкарпетки хлопчатобумажні	3 пари	120
11.	Труси та плавки	2	150
12.	Шорти	1	150
13.	Штани вихідні спортивні.	1	250
14.	Штани ходові вітрові	1	150
15.	Тепла куртка	1	1500
16.	Теніска вихідна	1	100
17.	Футболка(рубашка) х/б ходова	1	150
18.	Анорак	1	200
19.	Шапочка	1	100
20.	Поларка	1	300
21.	Перчатки /варежки/ бавовняні	1	50
22.	Поліетиленова накидка(плащ)	1	200
23.	Пляшка п/етиленова з водою	1	500
24.	Миска, кружка, ложка, ніж	1 комплект	250
25.	Паста, щітка, мило, станок, туал.папір, платок	1 комплект	200
26.	Окуляри сонцезахисні	1	70
27.	Ліки індивід, (перев.пакет)	1	50
28.	Сірники (в п/е пакетиках).	1	40
29.	Паспорт, гроші, білети	1	50
Спец. особисте			0
1.	Льодоруб	1,5	1500
2.	Каска.	1	300
3.	Система страховочна +самостраховка	комплект	0,25
4.	Карабін	4	0,2
5.	Гальмівний пристрій	1	0,1
6.	Палки для трекінгу	1 пара	0,3
7.	Перчатки робочі	1 пара	60
Всього			11 820

8.2 Загальне спорядження

	Спорядження	кількість (шт.)	Вага одиниці (кг)	Загальна вага (кг)
1	Намет «Тера інкогніта»	1	3,5	3,5
	Намет «Мірон»	1	3,5	3,5
	Намет «Ферріні»	1	1,8	1,8
2	віршовка основна 40 м.	2	2,5	5
4	карабіни	8	0,01	0,8
7	розхідна мотузка 20м.	1	0,3	0,3
8	компас	1	0,05	0,05
9	сірники	5	0,02	0,1
10	документи	1	0,5	0,5
11	газова горілка	2	0,2	0,4
12	каструля (4+3)	Компл.	0,5	1
13	Лампа газова	1	0,1	0,1
16	фотоапарат	1	0,7	0,7
17	рем набір	1	1	1
18	аптечка	1	1,5	1,5
19	безмін	1	0,05	0,05
20	Половник	1	0,1	0,1
21	Склотканина- вітрозахист	3	0,1	0,3
22	Льодобур	5	0,05	0,25
23	Кішки	3	0,5	1,5
	ВСЬОГО:			22,75

8.3. Перелік харчів.

Назва продукту	На 1 день	На 1 людину на 12 днів	На групу 8 чол
Вермішель	40	480	3840
Гречка	40	480	3840
Хлоп'я вівсяні	15	180	1440
Рис	25	300	2400
Сухарі білі.	75	900	7200
Сухарі чорні	40	480	3840
Сало	20	240	1920
Ковбаса	30	360	2880
Сир	20	240	1920
М'ясо сухе	40	480	3840
Печінь суха	20	240	1920
Олія «Олейна» раф.	20,8	250	2
Картопля суха	2,5	30	240
Печиво	10	120	960
Чай	2,5	32,5	260
Шоколад	12,5	150	1200
Ізюм, курага	10	120	960
Молоко згущене	20	240	1920
Цукор	75	900	7200
Горіхи	15	180	1440
лук	10	125	1000
Часник	5	62,5	500
Сіль	2,5	30	240
Сухофрукти	10	120	960
Цукерки	30	360	2880
Гірчиця	5	62,5	500
Кетчуп гострий	5	62,5	500
Приправи різні	1	12,5	100
Капуста суха	5	62,5	500
Буряк сухий	5	62,5	500
Лук сухий	2	25	200
Морква суха	2	25	200
Кабачки сухі	5	62,5	500
всього	605,3	7 236,6	58 100

8.4 Похідна аптечка

1. Бинт стерильний середній - 5 штук
2. Бинт еластичний - 2 штуки
3. Лейкопластир середній - 3 штуки
4. Лейкопластир вузький - 2 штуки
5. Бактерицидний пластир - 10 штук
6. Йод - 1 штуку
7. Гідроперит - 1 упаковку
8. Фурацилін - 1 упаковку
9. Альбуцид - 1 флакон
10. Нош-па - 10 пігулок
11. Спазмалгон - 1 упаковку
12. Кетанов - 1 упаковку
13. Аспірин - 2 упаковки
14. Мукалгін - 2 упаковки
15. Сульфадимезин - 1 упаковку
16. Еуфелін - 1 упаковку
17. Амоксил - 1 упаковку
18. Валідол - 1 упаковку
19. Нітрогліцерин - 1 упаковку
20. Барбовал - 1 упаковку
21. Льодяники від кашлю - 1 упаковку
22. Стрептоцид - 2 упаковки
23. Фервекс - 4 пакети
24. Фестал - 1 упаковку
25. Лопераміда гідрохлорид - 1 упаковку
26. Левоміцетин - 1 упаковку
27. Смекта - 10 штук
28. Гуталакс - 1 упаковку
29. Ентерос гель - 1 банку
30. Льодяники Рені - 1 упаковку
31. Герпевір - 1 упаковку
32. Бальзам рятувальник - 1 упаковку
33. Пантенол - 1 упаковку
34. Дитячий крем - 1 штуку
35. Долобене - 1 тубу
36. Ножиці медичні - 1 штуку

8.5 Список ремонтного набору

Ремонтний НАБІР (1000 гр.)	
Найменування	Кількість
Ножички з аптечки	1
Пасатижі	1
Шило	1
Пряжка середня	1
Пряжка поясна велика	1
Мотузок для шнурків, моток	1
Авізент	20x20
Полотно ножівки	0.5
Шпильки	6
Клей супермомент	1
Нитки товсті, моток	1
Нитка лавсанові, катушка	1
Гумка для штанів, моток	1
ізолента+скотч	1+1
Голка штопальна	2
Голки для шиття, комплект	2
Леза бритви	2
Болти з гайками різні	10
Гвинти саморізи різні	18
Стропа	4 м
Гачок кравецький	120 см
Сталевий дріт	100 см
Кембрик	20 см
Мотузок капроновий д3	10 м

8.6. Кошторис походу.

Проїзд Миколаїв – Невінномиськ (автобусом)	- 650 гр.
Проїзд Невінномиськ – Хурзук (мікроавтобусом)	- 750 крб.
Добові 16 днів x 30 гр. (в тому числі пальне)	- 480 гр.
Проїзд Невінномиськ - Миколаїв – (мікроавтобусом)	- 750 гр.
Всього на кожного учасника	1880 гр. + 750 крб.

8.7. Використана література.

1. "Высокогорные перевалы: Перечень классифицированных перевалов высокогорных районов СССР" Сост. Л. Б. Директор. - М.: Профиздат, 1990.
2. Арсенин В.В., Бондарев Н.Д., Сергиевский Э.Д. "Горные путешествия по Западному Кавказу" 2-ое изд., М, ФиС, 1976
3. П. Захаров "Узункол". «Маршруты альпинистских восхождений». Москва, 1999 г.
4. Коструб А.А. Медицинский справочник. «ФиС» 1986
5. Питание в туристском путешествии. Профиздат 1986
6. Отчет о спортивном походе III категории сложности по Западному Кавказу и Приэльбрусью (Даут - Гвандра), 2004 года Сергин К. С. (Москва)

Сайти:

- 1 <http://www.pilgrim-andy.narod.ru>
- 2 <http://www.mountain.ru>
- 3 <http://pohod.ru>
- 4 <http://www.komyart.narod.ru>
- 5 <http://www.skitalets.ru>
- 6 <http://www.turklubmai.ru>
- 7 <http://caucatalog.narod.ru/>

12.08.2011. 9¹⁵

Брикалов А.Ф. (гор. Туяне)
опять прошёл пер. Кюкюртлю Юж.,
на этот раз переваливая из доли р.
Акбашы в сторону гед. Кюкюртлю.
Движение начал в 7⁵⁵ от С.Вань
по дороге пер. Акбашы — от
отм. 3258 м (780 м к Ю-Ю-З).
От вершины абсолютно сухой
погода, не осталось и следа:
сплошная облачность, слаб. ветер.
GPS опять же показывает на месте
датного тура Н = 3684 м.

10.08.2011. 16⁴⁰

Брикалов А.Ф. (гор. Туяне) пролегал через
пер. Акбашы (3364 м) в сторону пер. Кюкюртлю Юж.
(Кедеа?). Считаю записку гр. Тур. из гор. Киев (10 км,
вул. - Будничков А.И.) от 3.08.11.
По GARMIN GPS марбооск: N-43°19'32" (H=)
E-42°21'15" (H=3367 м)
Удачи!

Перевальні записки пер. Кюкюртлю Південний
та пер. Вероніка (Ак-Баші).

Я френел, дорога редакция!

Двое турвостов из т/к Мгу (неопис.)
поднялась на пер. Искровцев 15 от р. Дуэт. 7.07.2012

Погода отличная. Сняли записку группы } 6 8 45
под рук-вом Иовенка В.А., где дата?

Случайно к р. Махар.

Панов Д

Иттыров А. Под рук-вом самих себя

shetyrov@gmail.com

Группа Турвостов

ТК "Романтики"

г. Дзеса северная полог второй

Катигоран сложности

Ваша иа Теревка

Ильс Зарный (15*)

со стороны озера

друзья. 6 19.50

24.08.11

Митрофанович Соколов

Света Зарная группа Турвостов из

30 лет был

Порога ~~АТ~~ р. Дуэт Трейли, Рук-16:

Теперьк вилс от 30.07.11

Владелец принадлежал в сторону

озера Искровцев. Рубрикуетель Охотников

Олега. Составиле группы: Охотников (все члены...)

Тринадцатая всех на Юбилейный адет

т/к "Романтики" принадлежало в апреле

2012 года. (www.romantiki.ru)

Перевальні записки пер. Іскровців та пер. Надозерний.